

Rapport deputaten M/V in de kerk

Mannen en vrouwen in dienst van het evangelie

Peter Bakker
Rob van Houwelingen
Hans van Leeuwen
Wieke Malda-Douma
Hans Schaeffer
[Dick Slump]
Harmke Vlieg-Kempe

Generale Synode van de Gereformeerde Kerken Ede 2014

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland. Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap administratieve ondersteuning via: dao@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Aan de leden van de Generale Synode

Datum

17 augustus 2013

Onderwerp

Aanbiedingsbrief bij het rapport 'Mannen en vrouwen in dienst van het evangelie'

Geachte leden van de Generale Synode,

Bij dezen bieden wij u het rapport van het door de vorige synode ingestelde deputaatschap 'm/v in de kerk' ter bespreking aan.

Wij hopen dat ons rapport zal bijdragen aan verdere bezinning op de inzet van mannen en vrouwen in dienst van het evangelie. Naar onze mening is namelijk een brede bezinning nodig, samen met andere kerken van gereformeerde belijdenis in binnen- en buitenland. Daarbij zou de visie die wij hebben ontwikkeld verhelderend kunnen zijn. Wij hebben niet de pretentie het laatste woord te spreken; wel willen we proberen met ons rapport de m/v discussie verder te brengen. Deputaat Dick Slump kan deze visie niet onderschrijven, zoals hij in zijn – bijgevoegde – verantwoording uiteenzet.

Uiteraard zijn wij van harte bereid om nadere toelichting te geven en vragen te beantwoorden. Wij vertrouwen erop met dit rapport uw vergadering gediend te hebben. In afwachting van uw bespreking hebben wij ons voorgenomen niet in te gaan op vroegtijdige reacties bijvoorbeeld in de pers.

Met vriendelijke groet,

Harmke Vlieg-Kempe

Secretaresse van het deputaatschap 'm/v in de kerk'

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	
1.1	Opdracht en voorgeschiedenis	4
1.2	Wat is het probleem?	5
	1.2.1 Sociaal-culturele bepaaldheid	
	1.2.2 Theologische bepaaldheid	
1.3	Discussie	8
1.4	Opzet van het rapport	9
2.	De Bijbel: teksten en lijnen	
2.1	Man en vrouw in Genesis 1-4	11
2.2	Man en vrouw in de rest van het Oude Testament	12
2.3	De ongemakkelijkste teksten van Paulus	13
2.4	Andere nieuwtestamentische teksten	14
2.5	Concluderend	15
2.6	Aansluiting en invulling	16
3.	Hermeneutische overwegingen	
3.1	Tekst, lezer, context	17
3.2	Bezinning op het verstaansproces	18
3.3	Wat wil God ons zeggen?	20
3.4	Discussie	20
4.	Betekenis voor vandaag	
4.1	Verschil in context	22
4.2	Discussie	24
5.	Ambtsopvatting	
5.1	De gemeente en haar ambtsdragers	25
5.2	Discussie	26
6.	Omgaan met verschillen	
6.1	Welke verschillen?	28
6.2	Voortgestuwd door het verleden	29
6.3	Buitenstebinnen	29
6.4	Delen in eenheid	29
6.5	Discussie	31
7.	Hoe nu verder?	32
	Conceptbesluiten	33
Bijlagen		
1.	Hoofd-zijn, zwijgen, niet onderwijzen, bijlage bij paragraaf 2.3	34
2.	Verantwoording – D.A.C. Slump	38

1 Inleiding

1.1 Opdracht en voorgeschiedenis

De Generale Synode (GS) van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) (GKv) heeft in 2005 besloten een deputaatschap 'Vrouwen in de kerk' in te stellen. Dat moest door middel van een probleemanalyse, vooral op basis van empirisch onderzoek, in kaart brengen welke vragen en problemen de kerken signaleren rond het thema 'vrouwen in de kerk'. Ook werd het gevraagd een plan van aanpak te maken om te komen tot een goed onderbouwd schriftuurlijk antwoord op de vragen en problemen die uit het onderzoek naar voren komen (Acta GS 2005, art. 52).

Dit deputaatschap heeft aan de GS 2008 zijn bevindingen gerapporteerd, waaronder een inhoudelijke probleemanalyse en de resultaten van een enquête. De GS 2008 heeft vervolgens besloten te kiezen voor drie sporen: (1) wetenschappelijke bezinning, (2) bezinning binnen de kerken en (3) voorbereiding van praktische besluiten op korte termijn.

Als vrucht van de wetenschappelijke bezinning door de Theologische Universiteit te Kampen is het boek van Myriam Klinker-De Klerck verschenen: *Als vrouwen het Woord doen. Over Schriftgezag, hermeneutiek en het waarom van de apostolische instructie aan vrouwen* (TU-Bezinningsreeks 9; Barneveld: De Vuurbaak 2011). Voor de bezinning binnen de kerken is tevens een gesprekshandleiding en een DVD over dit onderwerp ontwikkeld.

Naar aanleiding van de bespreking van deze resultaten heeft de GS 2011-2012 het volgende besloten (Acta GS 2011 art. 29):

Besluit 2:

opnieuw deputaten M/V in de kerk te benoemen met als opdracht:

- a. *de volgende vragen te beantwoorden:*
 1. *is het op grond van de Schrift geoorloofd, naast broeders ook zusters uit de gemeente te benoemen in het ambt van diaken? Welke gevolgen heeft de beantwoording van deze vraag voor de taak en de verantwoordelijkheid van de diakenen?*
 2. *is het op grond van de Schrift geoorloofd, naast broeders ook zusters uit de gemeente te benoemen in het ambt van ouderling en van predikant?*
 3. *welke gezamenlijke uitspraken en afspraken zijn er, gegeven de antwoorden op de genoemde vragen nodig en/of mogelijk?*
- b. *op aanvraag uit de kerken ondersteuning te bieden ten behoeve van bezinning op dit onderwerp.*

Hierbij dienen de deputaten:

 - *uit te gaan van een Bijbels verantwoorde visie op de dienst van mannen en vrouwen in de gemeente van Christus en daarbij gebruik te maken van het studiemateriaal dat er al ligt;*
 - *rekening te houden met de resultaten van bezinning en besluitvorming van kerkenraden;*
 - *goede aandacht te geven aan uitspraken van verwante kerken in binnen- en buitenland;*
 - *rekening te houden met kerkrechtelijke aspecten en met vragen die rijzen bij projecten van gemeentestichting;*
 - *voor de verschillende onderdelen relevante informatie en advies in te winnen bij de TU en deputaatschappen, m.n. BBK, DKE, GDD, HKO en OOG.*

Volgens het moderamen van de GS 2011 zijn op dit moment twee zaken nodig: enerzijds een goede afronding van het theologische verhaal in een heldere conclusie ten aanzien van de man/vrouw kwestie, en anderzijds een zoektocht naar wat bestuurlijk gezien wijs, haalbaar en verstandig is.

Vanuit deze opdracht hebben wij (in overleg met het moderamen van de GS 2011) onze opdracht als volgt geïnterpreteerd. Het is niet de bedoeling alle bezinning op dit onderwerp binnen en/of buiten onze kerken opnieuw te doen. Op basis van het beschikbare materiaal moeten de vragen die ons als opdracht zijn gegeven worden beantwoord. Daarbij moet nadrukkelijk aandacht gegeven worden aan de manier waarop deze antwoorden kunnen worden geïmplementeerd in de kerken.

Dit rapport is een neerslag van het werk van het deputaatschap in de periode 2011-2013. Bewust hebben wij gestreefd naar een beknopte en goed leesbare tekst, zodat deze door een breed publiek meegelezen kan worden. Ook is op vijf plaatsen een paragraaf met het kopje 'Discussie' opgenomen (1.3, 3.4, 4.2, 5.2 en 6.5), zowel om aan te geven dat wij ons terdege bewust zijn van de vragen die kunnen rijzen als om verder gesprek mogelijk te maken.

1.2 Wat is het probleem?

In deze paragraaf willen wij allereerst helder maken wat precies het probleem is waarvoor wij een oplossing zoeken. Dit probleem kan getypeerd worden als een theologisch probleem: hoe lezen wij de Bijbel. Tegelijkertijd is dit theologische probleem mede ingegeven door sociaal-culturele verschuivingen en veranderingen in denk- en leefwijzen van kerkleden.

1.2.1 Sociaal-culturele bepaaldheid

Het is helder dat vergeleken met vroeger voor mannen en ook voor vrouwen steeds meer ruimte is gekomen om voluit deel te nemen aan het brede maatschappelijke leven. Meisjes kunnen nu studeren en werken. Vrouwen geven leiding en dragen verantwoordelijkheden op allerlei terreinen.

Ook binnen de GKv zien we een toename van activiteiten van vrouwen in diverse functies. Waar vrouwen eerder betrokken waren bij onder meer het kinderwerk, het leiden van de vrouwenvereniging en het pastoraal bezoekwerk, heeft langzaam maar zeker een verschuiving plaats gevonden naar meer leidinggevende en onderwijzende taken door vrouwen. Op dit moment vervullen vrouwen in de GKv taken die voorheen vooral of uitsluitend door mannen werden vervuld: ze geven catechisatie, zijn scriba of notulist van de kerkenraad, functioneren als kerkelijk of pastoraal werker, doen diaconaal werk, nemen deel aan het beheer van kerkelijke goederen, en zijn deel van allerlei commissies, waaronder beroepingscommissies die preken en ander ambtswerk van een predikant beoordelen. Ook hebben vrouwen sinds de synode van Ommen (1993) de mogelijkheid om deel te nemen aan het kiezen van ouderlingen, diakenen en predikanten.

Steeds meer wordt door kerkleden een spanning ervaren tussen de mogelijkheden voor vrouwen in het maatschappelijke leven en de in vergelijking daarmee beperkte ruimte voor vrouwen in het kerkelijke leven. Waarbij tevens spanning wordt ervaren tussen 'de leer', dat wil zeggen het officiële standpunt aangaande de geslotenheid van de ambten voor vrouwen, en 'het leven', dat wil zeggen de manier waarop vrouwen momenteel in de kerken hun gaven inzetten en daarbij ook leidinggevend en onderwijzend optreden.¹

Het vorige deputaatschap dat zich boog over de vraag of de vrouw in het ambt van diaken, ouderling of predikant zou kunnen dienen, heeft naar deze situatie empirisch onderzoek verricht.

¹ *De Reformatie* wijdde een themanummer aan de verlegenheid rond het onderwerp man/vrouw in de kerk (88/19, 14 juni 2013).

Uit een grondige enquête (2005) bleek dat er in onze kerken verschillende visies bestaan op de rol van vrouwen. Enige bevindingen uit deze enquête:

1. Vrouwen draaien in onze kerken op allerlei manieren mee;
2. Ongeveer de helft van de kerkleden staat positief tegenover de vrouwelijke diaken;
3. Een minderheid staat positief tegenover de vrouwelijke ouderling of predikant;
4. De mening van kerkleden hangt gedeeltelijk samen met hun opleiding en leeftijd;
5. Er is verschil van mening en verlegenheid over de uitleg van bijbelse voorschriften rond mannen en vrouwen.

Sinds 2005 is geen nieuw empirisch onderzoek verricht op deze thematiek. Wel zijn er nieuwe ontwikkelingen geweest, die de vraag de kwestie van 'de vrouw in het ambt' urgent(er) hebben gemaakt.

Zo is uit het gesprek met deputaten Ondersteuning Ontwikkeling Gereformeerde kerken (OOG) gebleken dat in verschillende gemeentestichtingsprojecten de kwestie man-vrouw-ambt aan de orde is. Juist door nieuw-gelovigen blijkt de geslotenheid van de ambten voor vrouwen als onbegrijpelijk te worden ervaren en bestaat bij 'kerkmensen' verlegenheid om die praktijk geloofwaardig te onderbouwen. Bij de daadwerkelijke vormgeving van de nieuwe gemeenten worden afwijkende keuzes gemaakt, zoals in het gemeentestichtingsproject 'Stroom' te Amsterdam, waar zowel mannen als vrouwen in het leiderschapsteam actief zijn.

Ook uit gesprekken met andere deputaatschappen blijkt dat wordt nagedacht over de mogelijkheid van 'de vrouw in het ambt'. Zo stelde het Generaal Diaconaal Deputaatschap (GDD) in hun 'Schets diakenambt' (2010) dat er geen bijbels bezwaar is tegen de toelating van vrouwen in het diakenambt, mits dit diakenambt wordt losgemaakt van regeertaken. Zij stellen dat er studie nodig is naar de invulling van het ambt van diaconen. En het Deputaatschap Herziening Kerkorde (HKO) heeft in een eerste versie van de nieuwe werkorde voorgesteld het diakenambt open te stellen voor vrouwen. Hiervan is men teruggekomen, omdat men het niet zag als een taak van het deputaatschap HKO om in deze discussie een beslissend geluid te laten horen.

Bij andere kerken binnen de protestantse traditie zien we op dit punt ook verschuivingen. Er zijn kerken die de ambten hebben opengesteld voor vrouwen. Dat is bijvoorbeeld het geval in de Protestantse Kerk Nederland (PKN) en de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK).

In 2004 hebben de NGK besloten wel vrouwen in het ambt toe te laten (zowel ouderling en predikant, als diaken). De tendens binnen de NGK, waar ook voor- en tegenstanders van deze openstelling te vinden zijn, is dat men probeert om elkaar in deze verschillen te vinden. Men probeert in praktische zin een samenlevingsvorm te vinden waarbij deze verschillen geen breekpunt vormen.

In de Christelijke Gereformeerde Kerken (CGK) heeft men in 1998 besloten geen vrouwen in de ambten toe te laten, nadat een deputaatschap aangaande deze kwestie hierover rapporteerde middels een minderheids- en een meerderheidsrapport.

Overigens is ons uit gesprekken met het deputaatschap Betrekkingen Buitenlandse Kerken (BBK) gebleken dat de manier waarop deze discussie gevoerd wordt veel te maken heeft met hun lokale cultuur. In onze zusterkerken in Canada, Australië en de Verenigde Staten wordt met zorg gekeken naar de ontwikkelingen in de Nederlandse GKv op dit punt. Nederlandse kerken wordt verweeten teveel door de huidige tijdgeest te zijn beïnvloed. In Latijns-Amerika speelt de discussie niet of nauwelijks. Kerken in Azië, Afrika en India kennen wel veel vrouwen in het diakenwerk, zonder dat zij een leer- of toezichtsambt mogen bekleden.

Het geheel van onze buitenlandse zusterkerken overziende wordt duidelijk dat geen van de zusterkerken vrouwen in een regeer- of leerambt kent, of daartoe momenteel neigt.

1.2.2 Theologische bepaaldheid

Waar de sociaal-culturele verschuivingen en veranderingen in denk- en leefwijzen van kerkleden de context bepalen van de problematiek, vindt het daadwerkelijke probleem zijn spits in een theologische discussie.

Deze discussie betreft de vraag of vrouwen anno nu in (een van) de ambten mogen worden toegelaten. Uit de huidige ontwikkelingen blijkt dat de Bijbel op dit punt verschillend wordt verstaan. Daarbij worden uiteenlopende zaken en argumenten genoemd, zoals de scheppingsorde, de invloed van de zondeval en van de verlossing in Christus en de vraag wat 'hoofd-zijn' inhoudt. Over al deze vragen is al veel geschreven, ook in orthodoxe kringen. Steeds gaat men uit van de betrouwbaarheid van de Schriften, wil men de biologische en psychologische verschillen tussen man en vrouw erkennen en zegt men dat de verschillen juist bedoeld zijn om elkaar aan te vullen. Ook benadrukken allen dat mannen en vrouwen allebei even zondig zijn en allebei genade nodig hebben en ontvangen in Christus. Dit verschillend verstaan roept – als vanzelf – de vraag op om nieuwe bezinning op wat de Bijbel ons zegt over de positie van man en vrouw.

Belangrijker echter dan deze argumenten rondom de vraag 'mag het of mag het niet', is de onderliggende theologische kwestie, die we als volgt kunnen formuleren: "Op welke manier zijn de bijbelse voorschriften, gegeven in een concrete culturele situatie, van toepassing op onze huidige situatie?".

Deze (hermeneutische) vraag speelt een rol bij elke poging tot Schriftverstaan. Helaas bieden de belijdenisgeschriften hierop geen direct antwoord. De erkenning dat Gods Woord het hoogste en laatste gezag heeft voor leerlingen van Jezus Christus, is voor het beantwoorden van deze vraag wel het belangrijkste uitgangspunt en houvast.

Dit neemt niet weg dat hiermee nog geen concrete weg wordt gewezen voor ons vraagstuk 'm/v in de kerk'.² Een één-op-één toepassing van de bijbelse voorschriften leidt tot spanning en vervreemding, zo blijkt uit de al beschreven ontwikkelingen. Er bestaat verlegenheid omtrent de toepassing van de voorschriften, omdat men niet weet hoe men Gods Woord moet toepassen in een nieuwe situatie (zie conclusie 5 uit genoemde enquête). Tegelijk zijn wij er van overtuigd dat de Bijbel, ondanks dat zij niet in de 21^e eeuw is geschreven, voluit relevant wil zijn en ook is in onze huidige tijd en context. Vanuit dat perspectief willen wij hoopvol zoeken naar wegen om de voorschriften van Paulus betekenisvol te laten zijn in Nederland anno nu.

De vraag: "Op welke manier zijn de bijbelse voorschriften, gegeven in een concrete culturele situatie, van toepassing op onze huidige situatie?" blijft dus staan.

Tegelijk is het onderdeel van onze huidige *kerkelijke* situatie, dat het gesprek over deze vraag gepaard gaat met grote gevoeligheden. De resultaten van de in 2005 gehouden enquête geven aan dat er over de positie van de vrouw binnen de kerk grote verschillen bestaan die klaarblijkelijk noch door de successieve deputatenrapporten, noch door de door hen in gang gezette bezinning

² Zo wijst bijvoorbeeld het boekje van J.J. Schreuder, *Dienende mannen en vrouwen in het huwelijk en in de kerk* (Bedum: Woord en Wereld, 2010), in het hoofdstuk 'Voorvragen' bepaalde argumentaties af, zonder aan te geven hoe de schrijver zelf hermeneutisch verantwoord wil argumenteren. Terecht wordt als uitgangspunt geformuleerd: "Wanneer we nadenken over wat bijbelwoorden betekenen en ons afvragen hoe God wil dat wij ze toepassen, gaan we een proces in waarin we hebben te luisteren naar de woorden van een specifiek bijbelgedeelte" (pag. 14). Dat teksten moeten worden uitgelegd in het verband van heel de Bijbel, zoals vervolgens betoogd wordt, spreekt vanzelf. H.J.C.C.J. Wilschut geeft explicieter aan dat hermeneutische vragen een rol spelen bij het lezen van de Bijbel, terwijl tegelijkertijd ook bij hem de relatie tussen de bijbelse context en die van huidige lezers bij deze vragen vrijwel geen rol speelt en dus zijn eigen blikrichting nauwelijks bereflecteerd wordt (*Vrouw en kerkelijk ambt. Een bijbelse verkenning* [z.p.: Van Berkum, 2010], 9-16).

zijn opgelost. Er zijn er immers, voor wie het stellen van deze vraag vrijwel gelijk staat met schriftkritiek. Zij geven soms bij voorbaat aan dat een uitkomst waarbij vrouwen in één of meer ambten wordt toegelaten, onacceptabel is. Anderen trekken zich steeds minder iets aan van wat op generaal-synodaal niveau goedgekeurd is, en zullen misschien ook zonder een landelijke uitspraak over de positie van de vrouw willen doen wat zij menen dat goed is. Daardoor gaat het gesprek lang niet altijd over de vragen zelf, maar slechts over het eigen (al ingenomen) standpunt.³

Daarbij komt dat de gesprekscultuur binnen onze kerken niet per definitie gekenmerkt wordt door een houding van bescheidenheid waarbij de ander belangrijker geacht wordt dan de spreker zelf (Fil. 2:3). Over en weer spelen karikaturen soms een rol, die een gesprek sterk kunnen kleuren.

Ook speelt mee dat het nog maar de vraag is of een Generale Synode gehouden is in dit soort inhoudelijk-theologische vragen één bepaalde visie goed of af te keuren. Dit geldt des te sterker wanneer zo'n generaal-synodale standpuntbepaling tegelijk ook het doorhakken van een gordiaanse knoop is. Is het werkelijk in het belang van de kerken om de overtuiging van één (groter of kleiner) deel van de kerkleden kerkelijk te ijken en daarmee onherroepelijk een ander (kleiner of groter) deel van zich te vervreemden?

Deze overwegingen hebben ons ertoe gebracht in relatief weinig bladzijden een visie te verwoorden, waarvan wij menen dat deze op grond van de Schrift mogelijk en verantwoord is, ook wanneer wij in onze argumentatie en conclusies andere wegen bewandelen dan tot nu toe binnen onze kerken gangbaar was. Het is ons doel om op deze manier het gesprek te bevorderen.

1.3 Discussie

Het meest voor de hand liggende discussiepunt is volgens ons het idee dat, juist wanneer men de Bijbel serieus wil nemen, er helemaal geen probleem hoeft te bestaan. Gehoorzaamheid aan de bijbelse voorschriften lost het probleem juist op. De Bijbel is duidelijk over de manier waarop vrouwen in de gemeente kunnen functioneren: zij kunnen allerlei taken en functies vervullen, maar tot het (regeer)ambt zijn zij niet geroepen. Onze kerken hebben zich altijd op dit standpunt gesteld, en wilden hiermee gehoorzaam zijn aan de Schrift. Sommigen zullen dit standpunt met blijdschap aanvaarden, anderen zullen hiermee moeite hebben. Dat laatste is dan slechts een pastoraal probleem – en niet meer dan dat.

Naar de mening van deputaten wordt met deze voorstelling van zaken een teer punt geraakt. Is het probleem man-vrouw-ambt in wezen een pastoraal probleem, omdat de Schrift eenduidig is en de uitleg hiervan dus niet ter discussie staat? Of is er een reëel probleem, waarbij het lezen van de Schrift ons voor vragen stelt die om een oplossing vragen?

Onzes inziens is de verlegenheid rondom de vraag hoe we de Heilige Schrift moeten lezen als het gaat om de vraag of vrouwen in (een van) de ambten mogen worden toegelaten, een reële verlegenheid. Gezien de vragen over dit onderwerp in de context van gemeentestichtingsinitiatieven ("Stroom"), kerkelijke contacten (NGK), alsmede de voorgeschiedenis van ons deputaatschap, bevredigen eerder gegeven antwoorden een deel van de kerkleden blijkbaar niet meer. Daarom is het urgent om tot een afgewogen besluit te komen. Dit impliceert een reflectie op onze huidige interpretatie van de bijbelse gegevens en de houdbaarheid daarvan. Ons rapport wordt gekenmerkt door een onderzoekende houding, waarbij openheid wordt getoond voor mogelijke andere interpretaties dan de traditionele. Wij voelen hiertoe de vrijmoedigheid vanuit het gegeven dat het licht van Gods Woord in elke tijd schijnt (zie bv. Ps. 119:105; 2 Petr. 1:19), en steeds nieuwe en oude schatten aan het licht brengt (Mat. 13:52) maar niet steeds op dezelfde manier. De Bijbel zelf is openbaringsgeschiedenis, waarbij het Oude Testament bijvoorbeeld door Paulus voortdurend geïnterpreteerd wordt met het oog op Christus,

³ Zie de uitdagende bijdrage van de socioloog W.H. Dekker: "Zo gauw mogelijk stemmen", *Kontekstueel* 27/1 (2012): 5-8.

ook in niet-Joodse contexten.⁴ Ook nieuwtestamentische voorschriften hebben niet allemaal hetzelfde (boventijdelijke) gewicht. Niemand vindt het bijvoorbeeld vreemd dat we in onze cultuur de heilige kus niet meer praktiseren (hoewel die in de nieuwtestamentische kerk gangbaar was: Rom. 16:16; 1 Kor. 16:20; 2 Kor. 13:12; 1 Tes. 5:26; 1 Petr. 5:14) en we verlangen van oudere weduwen niet meer dat zij de voeten van de gelovigen hebben gewassen of van jongere weduwen dat zij hertrouwen en kinderen krijgen (1 Tim. 5:10 en 14; vgl. Joh. 13:14-15). "Gehoorzaam alles doen wat in de Bijbel staat", zoals wel eens gezegd wordt, lijkt een gemakkelijk te hanteren vuistregel, maar is in werkelijkheid een simplificatie. De Amerikaanse filosoof Wolterstorff, die in de gereformeerde traditie staat, heeft dan ook gewaarschuwd tegen willekeur bij het gebruik van bijbelteksten en het selectief toepassen van principes als het gaat om de man-vrouwverhouding.⁵

De Bijbel is niet aan een parachute uit de hemel komen vallen. Het is een reëel gegeven dat zij in wisselende contexten op andere manieren gelezen wordt. Dit sluit aan bij het gereformeerde uitgangspunt dat geen enkel menselijk geschrift en geen enkele menselijke traditie mag uitgaan boven Gods Woord (art. 7 NGB). Het kan niet bij voorbaat uitgesloten worden dat ook de tot nu toe kerkelijk geijkte manier van bijbellezen inzake man-vrouw-ambt in een veranderde context tot andere uitkomsten kan leiden. Wanneer wij de Schrift zelf zorgvuldig en met de juiste, door de Geest geleide, zelfreflectie lezen, mogen wij erop vertrouwen dat de Heilige Geest ons wegwijs zal maken. Dat geldt niet alleen voor de inhoudelijke keuzes over de invulling van de positie van vrouwen binnen de kerk, maar evengoed voor de manier waarop wij met verschillen over deze keuzes omgaan.

1.4 Opzet van het rapport

Onze opdracht was de vraag te beantwoorden of het op grond van de Schrift geoorloofd is, naast broeders ook zusters uit de gemeente te benoemen in de ambten van diaken, ouderling en predikant. Wij menen namelijk dat de eerste twee vragen van de GS 2011 op fundamenteel niveau onlosmakelijk bij elkaar horen, hoewel het wellicht uit praktische overwegingen zinvol is om tussen deze ambten te onderscheiden. Wij begrijpen ook de urgentie die uit deze vragen spreekt. Maar een eenduidig 'ja' of 'nee' betekent in de huidige kerkelijke situatie, waarin de meningen op het punt van de man-vrouwverhouding soms lijnrecht tegenover elkaar staan, waarschijnlijk nauwelijks een echte oplossing. Na zo'n 'ja' of 'nee' kan immers gemakkelijk een heftige strijd ontstaan waarbij alle aandacht uitgaat naar de praktische uitwerking en het inhoudelijke gesprek over de achterliggende visie nauwelijks gevoerd wordt.

Daardoor wordt het ook lastig een helder antwoord te formuleren op de vraag welke gezamenlijke uitspraken en afspraken er nodig en/of mogelijk zijn. Er is vooral meer bezinning noodzakelijk over de manier waarop de Bijbel gelezen wordt of zou moeten worden. Bovendien zullen we als kerken moeten laten zien hoeveel ruimte er is voor het voeren van een dergelijk gesprek, waarbij een typisch christelijke gesprekstijl ons in deze postchristelijke samenleving zal moeten kenmerken.

Op grond hiervan hebben we vanuit onze verantwoordelijkheid als deputaten ervoor gekozen in dit rapport onze *visie* uiteen te zetten, in de hoop dat hierover wordt doorgesproken in de kerken, zowel in binnen- als in buitenland. De toegevoegde concept-besluittekst is daarom bewust terughoudend geformuleerd. Het materiaal dat eerder (onder andere) door deputaatschappen is gepresenteerd, zullen wij verwerken en benutten, zonder dit werk hier over te doen.

⁴ Richard B. Gaffin, "The vitality of Reformed dogmatics", in: J.M. Batteau e.a. (eds.), *The Vitality of Reformed Theology. Proceedings of the International Theological Congress June 20-24th 1994 Noordwijkerhout, The Netherlands* (Kampen: Kok, 1994), 16-50. In Hebr. 1:1-2 ziet hij drie 'interrelated factors': openbaring als historisch proces, de diversiteit die in dat proces meekomt, en de eschatologische gerichtheid op Christus [25].

⁵ Nicholas Wolterstorff, "The Bible and Women. Another Look at the 'Conservative' Position", in: *Hearing the Call. Liturgy, Justice, Church, and World* (Grand Rapids: Eerdmans, 2011), 202-209.

Ons rapport is als volgt opgezet:

[1. Inleiding]

2. In de discussie of vrouwen al dan niet in (een van) de ambten mogen worden bevestigd, speelt principieel en historisch het gebruik van bepaalde bijbelgedeeltes en -gegevens vanzelfsprekend een grote rol. Daarom willen wij allereerst een selectie van relevante bijbelteksten lezen in de context van onze huidige West-Europese samenleving in de 21^e eeuw. Dat is immers de context waarin God ons geplaatst heeft. Dit geeft tevens de reikwijdte aan van dit rapport zonder dat we daarmee een oordeel willen vellen over wat op dit punt eerder is gezegd.
3. Direct aansluitend evalueren wij deze manier van bijbellezen, en willen wij deze verantwoorden. Daarbij maken we gebruik van materiaal zoals dat in het gesprek met de NGK is ontwikkeld.
4. Vervolgens reflecteren we nogmaals op de genoemde bijbelteksten.
5. Daarna brengen we de vragen onder woorden die opkomen wanneer we ons realiseren dat onze antwoorden gaan over kerkelijke *ambten*. Wat betekent een ambtsopvatting voor de vraag of vrouwen hierin God mogen dienen?
6. Ook willen we iets zeggen over de grote vraag, hoe wij met verschillende visies op ons onderwerp moeten omgaan. Nog afgezien van ons rapport en besluitvorming op de Generale Synode – verschillen zullen er blijven. De derde opdracht-vraag aan ons deputaatschap gaat hierover.
7. Daarna willen we aangeven, welke richting het verdere gesprek over deze vraagstukken op zou moeten gaan.

2 De Bijbel: teksten en lijnen

In dit hoofdstuk willen we allereerst een aantal bijbelteksten bespreken die betrekking hebben op de thematiek van de vrouw in het ambt. In de discussie hierover spelen principieel en historisch bepaalde bijbelgedeeltes en -gegevens een grote rol. Het voert te ver om een volledig overzicht te bieden. Dat is ook al vele malen eerder gedaan. Hier volstaan we met een selectie van bijbelteksten die volgens ons relevant zijn in de context van onze huidige Westerse samenleving in de 21^e eeuw. We maken ook enkele aantekeningen ter verduidelijking.

2.1 Man en vrouw in Genesis 1-4

Bij de beschrijving van de schepping in Genesis 1-2 staat:

26 God zei: 'Laten wij mensen maken die ons evenbeeld zijn, die op ons lijken; zij moeten heerschappij voeren over de vissen van de zee en de vogels van de hemel, over het vee, over de hele aarde en over alles wat daarop rondkruipt.' 27 God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen. 28 Hij zegende hen en zei tegen hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen.'

Een hoofdstuk verder wordt vanuit een andere invalshoek over de schepping van man en vrouw verteld. Daar staat dat God denkt: 'Het is niet goed dat de mens alleen is. Ik zal een helper voor hem maken die bij hem past' (Gen. 2:18). Wanneer uiteindelijk de vrouw aan de mens gegeven wordt, zingt de mens een lied over de diepe levenseenheid tussen man en vrouw: zó zijn zij aan elkaar geschonken.

De mens vertoont dus samen, als man én vrouw, en elk voor zich, als man of vrouw, Gods beeld. Dat hierbij voor God een meervoud gebruikt wordt ('Laat ons...') is al sinds de vroegste uitleg betrokken op God als de Drie-ene. Van deze God-in-relatie is de mens (alleen én samen) het beeld. Dat hieruit consequenties voortvloeien voor de onderlinge relatie tussen mensen in het algemeen is in de theologie inmiddels onomstreden. Toch is een doordenking van de concrete invulling hiervan voor de man-vrouwrelatie relatief onderbelicht.⁶ Wat zijn die consequenties dan? Als we daarover doordenken bestaat wel het gevaar dat we vanuit een bepaald beeld of een bepaalde verwachting van man-vrouwrelaties terug redeneren naar God zelf.⁷

Een aantal dingen is wel duidelijk. In de eerste plaats spreken de eerste hoofdstukken van Genesis over een gelijkwaardige relatie tussen man en vrouw voor de zondeval. Het feit dat God de HEER de vrouw 'helper' noemt (Gen. 2:18) kan suggereren dat hier een ongelijkwaardige rangorde wordt aangegeven. Toch blijkt uit andere oudtestamentische teksten dat het Hebreeuwse 'ezer (helper) evengoed gebruikt wordt voor God die mensen met zijn kracht te hulp komt.⁸ Het woord duidt in Genesis 2 dus eerder op een relatie waarbij man en vrouw zo'n levenseenheid vormen dat zij samen de levensvervulling uit Genesis 1:28 onder Gods zegen kunnen volbrengen: vruchtbaar zijn, de aarde bevolken en onder hun gezag brengen. Op deze manier zijn zij samen beeld van God, waarbij rangorde geen rol speelt.

De geschiedenis van de zondeval maakt duidelijk dat man en vrouw na het overtreden van Gods gebod deze gezamenlijke opdracht slechts ten dele en ten koste van grote inspanning kunnen

⁶ Een belangwekkende uitzondering hierop vormt de dissertatie van Almatine Leene: *Triniteit, antropologie en ecclesiologie. Een kritisch onderzoek naar implicaties van de godsleer voor de positie van mannen en vrouwen in de kerk* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, 2013).

⁷ Dit gevaar wordt benoemd door: Leene, *Triniteit, antropologie en ecclesiologie*, 24. Zij zelf probeert juist andersom te redeneren.

⁸ Vgl. Tim en Kathy Keller, *Het huwelijk* (Franeker: Van Wijnen, 2012), 188-191.

volbrengen. Zij hebben hun levenseenheid verbroken, zodat de schaamte voor elkaar muren tussen man en vrouw opwerpt. Het is alleen met Gods hulp dat de eenheid weer hersteld kan worden. Er zijn overduidelijk verschillen tussen man en vrouw. Juist samen kunnen zij in hun verscheidenheid het leven in de gebrokenheid na Genesis 3 aan als zij zich richten op God zelf. In dat samenleven zoals dat gedurende de eeuwen hierna vorm gekregen heeft, zijn allerlei patronen en gedragswijzen beproefd. De kern van wat ons in Genesis wordt verteld over hoe man en vrouw hun leven kunnen vormgeven is niet in de eerste plaats een rangorde, maar gezamenlijkheid-in-trouw waarin dit gestalte moet krijgen. Al het samenleven waarbij mannen en vrouwen betrokken zijn, dus zowel binnen als buiten het huwelijk, dat aan de creatuurlijke gezamenlijkheid geen recht doet, miskent deze kern.

Het is de vraag wat we in Genesis 1-4 lezen over een bepaalde scheppingsorde.⁹ Dit woord heeft in de gereformeerde ethiek vanouds de kleur van een levenspatroon dat God soeverein oplegt aan zijn schepselen.¹⁰ Het begrip 'scheppingsorde' komt zelf niet in de Bijbel voor, maar het geloof in de Schepper die zijn schepping letterlijk vormgeeft en ordent, is zeer bijbels.¹¹ Hij geeft als Schepper ook relaties tussen mensen vorm, zoals die tussen ouders en kinderen, mannen en vrouwen, en ook maatschappelijke en politieke relaties. Het feit dat mensen zelf vervolgens deze door God gecreëerde levensvormen moeten invullen is onderdeel van hun verantwoordelijkheid en vrijheid.¹² Dat geldt ook voor de concrete invulling van de man-vrouwrelatie. In de rest van dit hoofdstuk zullen we op de nieuwtestamentische invulling terugkomen.

2.2 Man en vrouw in de rest van het Oude Testament

In het kader van dit rapport kunnen niet alle bijbelse lijnen over de relatie tussen man en vrouw worden genoemd. Het is duidelijk dat de positie van man en vrouw in het Oude Testament zeker in het begin gekleurd is door de cultuur waarin Gods heilsgeschiedenis zich afspeelt. Daarbij valt te denken aan zaken als polygamie, uithuwelijken, de zorg voor de weduwe, de wetgeving inzake seksualiteit en dergelijke. Wanneer in de Bijbel bepaalde situaties worden beschreven, en zelfs door de HEER voor deze situaties voorschriften gegeven worden, impliceert dat niet per definitie Gods toestemming of gebod voor ons.

In de wetgeving van het Oude Testament stond de vrouw nadrukkelijk onder Gods bescherming. Zo staat in Deuteronomium 22:25-27 dat wie een vrouw in het open veld verkracht, ter dood moet worden gebracht. Hierin verschilt het Oude Testament overigens niet van wetgeving uit de context van het Oude Nabije Oosten.¹³

⁹ Vgl. voor deze alinea: Hans Schaeffer, *Createdness and Ethics. The Doctrine of Creation and Theological Ethics in the Theology of Colin E. Gunton and Oswald Bayer* (Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2006).

¹⁰ "Onder zedelijke wereldorde is te verstaan de door God zelf gestelde en gehandhaafde schikking voor Zijn met zelfbewustzijn en zelfbepaling begaafde schepselen, waarnaar zij zich behooren te voegen" (W. Geesink, *Gereformeerde Ethiek* [Bd. I] (Kampen: Kok, 1931), 190.

¹¹ Leene vult 'scheppingsorde' in vanuit het begrip 'rangorde' om vervolgens te concluderen: "Uit bovenstaande bespreking blijkt dat er geen sprake kan zijn van een scheppingsorde. Als dit wel het geval zou zijn is het ook nog maar de vraag of deze moet worden gehandhaafd" (pag. 206). Deze conclusie lijkt ons voorbarig.

¹² "Er moet een levensvorm gestalte krijgen, waarin mannen en vrouwen kunnen beantwoorden aan hun diepste bestemming, en die dus als het ware vraagt om een horen naar de Schrift die die weg wijst." G.C. den Hertog, "De ene onderdanigheid is de andere niet. Enige hermeneutische overwegingen rond de man-vrouwverhouding in bijbels licht", in: J.M. Aarnoudse e.a., *Vrouwen op en zij-spoor? Emancipatie van de vrouw en het verstaan van de Schrift in gereformeerd perspectief* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 1998), 246-269 [262].

¹³ Vgl. Carol Pratt Bradley, "Women in Hebrew and Ancient Near Eastern Law", *Studia Antiqua* 3/1 (2003): 3-46. Het is des te opvallender dat S. van Ruller met gevoel voor understatement concludeert: "Bijzonder is ook het geringe aantal verkrachtingen dat een eeuw geleden leidde tot een veroordeling: in de periode 1896-1905 gemiddeld 5,5 per jaar in heel Nederland. Er moet hier

Opmerkelijk is verder de vermelding van enkele vrouwen in het geslachtsregister van Jezus Christus volgens Matteüs 1. Wat hebben zij gemeen? Ondanks of juist door hun tragiek was voor de vier met name genoemde vrouwen uit het Oude Testament een initiatiefrijke rol weggelegd. Zij hebben ertoe bijgedragen dat Israëls geschiedenis voortgang vond of een beslissende wending kreeg. Een dergelijke rol schrijft Matteüs ook toe aan Maria, aldus Wim Weren.¹⁴

Als we de lijnen uit het Oude Testament samenvatten zien we dat enerzijds de Bijbel aansluit bij de cultuur van die tijd terwijl de Heer er anderzijds kritisch en helend op ingaat.

2.3 De ongemakkelijkste teksten van Paulus

Eerst geven we een impressie van drie ongemakkelijkste teksten van de apostel Paulus als het om de man-vrouwverhouding gaat. Achtereenvolgens komen aan bod: de man als hoofd van de vrouw, het zwijgebod en het verbod op onderwijzen.¹⁵

- 1 Korintiërs 11:3-16 (gedeeltelijk weergegeven):
3 Ik moet u echter nog het volgende zeggen. Christus is het hoofd van de man, de man het hoofd van de vrouw en God het hoofd van Christus. 4 Iedere man die met bedekt hoofd bidt of profeteert, maakt zijn hoofd te schande. 5 Maar een vrouw maakt haar hoofd te schande wanneer ze met onbedekt hoofd bidt of profeteert, want ze is in dat geval precies hetzelfde als een kaalgeschoren vrouw. 6 Een vrouw die haar hoofd niet bedekt, kan zich maar beter laten kaalknippen. Wanneer ze dat een schande vindt, moet ze haar hoofd bedekken.
Een man mag zijn hoofd niet bedekken omdat hij Gods beeld en luister is. De vrouw is echter de luister van de man. 8 (De man is immers niet uit de vrouw voortgekomen, maar de vrouw uit de man; 9 en de man is niet omwille van de vrouw geschapen, maar de vrouw omwille van de man.) [...] 16 Iemand die meent zo eigenzinnig te moeten zijn af te wijken van wat ik zeg, dient te bedenken dat wij noch de gemeenten van God een ander gebruik kennen.

De man als hoofd van de vrouw: dit is onderdeel van een reeks: vrouw – man – Christus – God. Zo'n reeks weerspiegelt niet alleen de ordening zoals Paulus deze ziet vanuit zijn apostelschap, maar evengoed de verticale ordening van de Grieks-Romeinse samenleving. Man en vrouw hebben elk hun eigen plaats in de sociale hiërarchie. Binnen deze reeks bestaat wel een vorm van gezag. De term 'hoofd' (het zichtbare gedeelte van ieder mens, bij wijze van spreken het uitsteeksel naar buiten toe) wordt hier door Paulus in een dubbele betekenis gebruikt. De man mag Christus niet toedekken. Voor een vrouw is de huwelijksluier, die ook na de bruiloft nog publiek werd gedragen, haar hoofdbedekking. Paulus zet dit in het kader van eer en schande, een belangrijk begrippenpaar in de oudheid: de vrouw is de eer van haar echtgenoot. Wanneer de vrouw haar hoofdbedekking, een huwelijksluier (teken van eerbaarheid en onschuld) afdoet, maakt zij haar man te schande en wist zij het onderscheid tussen man en vrouw uit. Het gedrag van zijn echtgenote heeft invloed op het imago van de man. En daarmee maakt zij het beeld en de luister van God te schande, wat

een bijzonder krachtig selectiemechanisme aan het werk zijn geweest." ("Straftoemeting in 1900 en nu. De delicten diefstal en geweld", *Justitiële Verkenningen* 25/9 [1999], 124-133). Wat dit selectiemechanisme precies geweest is, vermeldt hij niet, maar het lijkt geen twijfel dat hier een bepaalde invulling van de man-vrouwrelatie van invloed geweest is.

¹⁴ Wim Weren, "Vijf vrouwen aan de wieg van Jezus", in: *Vensters op Jezus. Methoden in de uitleg van de evangeliën* (Zoetermeer: Meinema, 1998, tweede druk 1999), 164-177.

¹⁵ Voor onze toelichting op deze uitspraken van Paulus gebruiken we materiaal uit *Ongemakkelijke teksten van Paulus* (red. Rob van Houwelingen en Reinier Sonneveld; Amsterdam: Buijten & Schipperheijn *Motief*, 2012), geschreven door Myriam Klinker-De Klerck. Een verkorte versie van de betreffende hoofdstukken is te vinden in Bijlage 1 bij dit rapport. Wij danken de redactie, de uitgever en de auteur voor hun medewerking.

negatief afstraalt op de gemeente van Christus.¹⁶ Dus, zegt Paulus: vrouwen en mannen, houd je hoofd (in de dubbele betekenis van het woord) in ere!

- 1 Korintiërs 14:34-35:
34 Vrouwen moeten gedurende uw samenkomsten zwijgen. Ze mogen niet spreken, maar moeten ondergeschikt blijven, zoals ook in de wet staat. 35 Als ze iets willen leren moeten ze het thuis aan hun man vragen, want het is een schande voor een vrouw als ze tijdens een samenkomst spreekt.

Deze tekst lijkt de vorige tekst tegen te spreken. Daar werd vrouwen toegestaan te bidden en te profeteren, tenminste wanneer zij hun hoofd bedekken. En nu wordt in deze tekst de vrouwen bevolen te zwijgen. Nu moet dit niet opgevat worden als een absoluut spreekverbod; Paulus heeft het over de vrouwelijke inbreng tijdens de bespreking van profetie in de samenkomst. Zijn argument om vrouwen dan het zwijgen op te leggen is de onderschikking c.q. gehoorzaamheid (het Grieks gebruikt het werkwoord *hupotassein*) van een vrouw aan haar man. Het mannelijke hoofd van het huishouden was de pater familias. Zowel binnens- als buitenshuis moest iedereen zich naar de getrapte ordening van de samenleving schikken, aldus Paulus. Zo staat het ook in de wet, betoogt Paulus tevens, waarbij het onduidelijk is waar Paulus naar verwijst. Eventueel zou hij hier een mondelinge interpretatie van de Thora kunnen bedoelen.

Ook hier vinden we het eer en schande motief. Het zou een schande zijn als een (getrouwde) vrouw tijdens de samenkomst, dus in het openbaar, discussieert. Daarnaast noemt Paulus de goede orde in de gemeente (14:40), en het feit dat het in alle gemeenten van de heiligen er op deze manier aan toe gaat (14:33). Ook speelt voor Paulus een missionaire motivering mee, omdat de christelijke samenkomst een publiek karakter had (14:23).

- 1 Timoteüs 2:11-14:
11 Een vrouw dient zich gehoorzaam en bescheiden te laten onderwijzen. 12 Ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over mannen heeft, ze moet bescheiden zijn. 13 Want Adam werd als eerste geschapen, pas daarna Eva. 14 En niet Adam werd misleid, maar de vrouw; zij overtrad Gods gebod.

Paulus wil – en hij zegt het met apostolisch gezag – dat vrouwen bij het leeronderricht tijdens de samenkomst van de gemeente een houding van gehoorzaamheid aannemen. Namelijk door zich te schikken (in het Grieks wordt het werkwoord *hupotassein* gebruikt) en zich rustig en bescheiden op te stellen in plaats van dominant gedrag te vertonen. Een vrouw mag zich wel laten onderrichten, maar ze mag zelf geen onderricht geven, want dat zou een vorm van gezag uitoefenen over de man zijn en onrust veroorzaken. En het zet de wereld op z'n kop, zoals Paulus laat zien met behulp van de geschiedenis van het eerste mensenpaar: volgorde is rangorde. Eva werd als tweede geschapen, maar zij was wel de eerste die in het paradijs Gods gebod overtrad.¹⁷

2.4 Andere nieuwtestamentische teksten

Naast bovenstaande teksten spelen ook andere een belangrijke rol waar het gaat om de nieuwtestamentische invulling van de man-vrouwrelatie.

- Galaten 3:28
28 Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen – u bent allen één in Christus Jezus.

¹⁶ Paulus wil trouwens niet ontkennen dat ook de vrouw beeld van God is, maar het gaat hem erom dat de vrouw de luister van de man is.

¹⁷ Zie ook: P.H.R. van Houwelingen, *Timoteüs en Titus. Pastorale instructiebrieven* (CNT; Kampen: Kok, 2009, tweede druk 2012), 70-84 [78].

- Efeziërs 5:21-33
21 Aanvaard elkaars gezag uit eerbied voor Christus. 22 Vrouwen, erken het gezag van uw man als dat van de Heer, 23 want een man is het hoofd van zijn vrouw, zoals Christus het hoofd is van de kerk, het lichaam dat hij gered heeft. 24 En zoals de kerk het gezag van Christus erkent, zo moeten vrouwen in ieder opzicht het gezag van hun man erkennen. 25 Mannen, heb uw vrouw lief, zoals Christus de kerk heeft liefgehad en zich voor haar heeft prijsgegeven 26 om haar te heiligen, haar te reinigen met water en woorden 27 en om haar in al haar luister bij zich te nemen, zodat ze zonder vlek of rimpel of iets dergelijks zal zijn, heilig en zuiver. 28 Zo moeten mannen hun vrouw liefhebben, als hun eigen lichaam. Wie zijn vrouw liefheeft, heeft zichzelf lief. 29 Niemand haat ooit zijn eigen lichaam, integendeel: men voedt en verzorgt het, zoals Christus de kerk, 30 want dat is zijn lichaam en wij zijn de ledematen. 31 'Daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten en zich hechten aan zijn vrouw, en die twee zullen één lichaam zijn.' 32 Dit mysterie is groot – en ik betrek het op Christus en de kerk. 33 Maar ook voor elk van u geldt dat ieder zijn vrouw moet liefhebben als zichzelf, en dat een vrouw ontzag moet hebben voor haar man.

Deze beide teksten van Paulus lijken in eerste instantie minder direct van toepassing op de kwestie van 'de vrouw in het ambt'. Toch komen dezelfde voorschriften en motieven terug, namelijk het voorschrift aan de vrouw om zich te onderschikken aan de man en zijn gezag te erkennen. Tegelijk gaat het hier ook over wederzijdse onderschikking: 'aanvaard elkaars gezag' en zijn man en vrouw één in Christus Jezus.

In Galaten 3 gaat het niet, zoals de NBV suggereert, over 'man en vrouw', maar over 'mannelijk en vrouwelijk' (Grieks: *arsen kai thèlu*). Dit herinnert aan Genesis 1:27: "... mannelijk en vrouwelijk schiep Hij de mensen". Zo klinkt in Paulus' brief dus de situatie van voor de zondeval door, toen het mannelijke en vrouwelijke het beeld van God uitdrukte, onaangetast en ongehinderd door de zonde. Ook blijkt uit Galaten 3 dat wat in de cultuur en beleving van die tijd als onoverkomelijke scheidslijnen tussen bevolkingsgroepen werd beleefd, in Christus Jezus gerelativeerd wordt. In Hem is een eenheid tot stand gebracht, die de toen gebruikelijke verhoudingen radicaal van karakter doet veranderen.¹⁸

Wat Efeziërs 5 betreft is het opvallend dat er over getrouwde mannen en vrouwen méér wordt gezegd: de man wordt ook zijn plek gewezen in een liefdevolle verhouding tot zijn vrouw. Ook blijkt, net als in 1 Korintiërs 11, het hoofd-zijn van de man een direct verband te hebben met het hoofd-zijn van Christus.

Het nieuwe achterliggende motief voor de onderlinge verhouding dat hier wordt benoemd is het feit dat de verhouding tussen man en vrouw in het huwelijk symbool staat voor en beeld is van de verhouding tussen Christus en zijn gemeente. Ook wordt helder dat wat in de sociale omgeving ondenkbaar was, binnen de christelijke gemeente waarheid is geworden: slaven en heren, mannen en vrouwen zijn één in Christus Jezus. In de uitwerking van de onderlinge verhouding tussen man en vrouw in het huwelijk heeft de vrouw de rol van 'ontvanger' en de man de rol van 'gever'. De man weerspiegelt Christus in zijn houding van liefde, overgave en priesterschap. En de vrouw weerspiegelt de gemeente in een ontvangende, ontvankelijke houding.

Dit motief komt ook terug in bijvoorbeeld Kolossenzen 3 en 1 Petrus 3. Daar blijkt dat de relatie tussen man en vrouw binnen de christelijke gemeente een heilzame uitstraling kan hebben naar buiten toe.

¹⁸ "Ieder mens, man of vrouw, is geroepen om zelf voor Gods aangezicht invulling te geven aan de 'onderdanigheid' als plaats waar het nieuwe leven gestalte krijgt". Den Hertog, "De ene onderdanigheid is de andere niet", 263.

2.5 Concluderend

Concluderend valt op dat er met betrekking tot de verhouding tussen man en vrouw in het Nieuwe Testament een duidelijk patroon te zien is: een vrouw dient zich te onderschikken aan haar man, een man dient zijn vrouw lief te hebben en haar te respecteren.¹⁹ Dit geluid is eenstemmig. Teksten die niet de onderlinge verhouding raken, laten meer diversiteit zien.

Paulus verbiedt duidelijk de opsmuk en dominantie bij de vrouw. Haar houding moet bescheiden en rustig zijn. Het onderwijzen en gezag voeren over de man passen hier niet bij. Maar hoe dat concreet vorm krijgt, blijft enigszins onduidelijk. Een vrouw mag wel bidden en profeteren, maar geen profetie uitleggen of onderwijzend spreken. Wat betekent dat nu praktisch?

Voor de beantwoording van die vraag is het belangrijk om te kijken hoe de voorschriften worden beargumenteerd, namelijk...

- ... vanuit de bestaande christelijke levensstijl ('dit is bij ons gebruik');
- ... vanuit de verhouding tussen man en vrouw, die gespiegeld wordt aan de verhouding tussen Christus en zijn gemeente;
- ... vanuit het Oude Testament: schepping, zondeval of wetgeving;
- ... vanuit wat eervol of schandelijk is;
- ... vanuit de externe voortgang van het evangelie of de bescherming tegen dwaalleer.

Myriam Klinker-de Klerck beschrijft aan het einde van haar boekje *Als vrouwen het woord doen* hoe deze argumenten zich tot elkaar verhouden, en daarbij concludeert zij het volgende:

1. De geboden onderschikking van de vrouw ten opzichte van de man is het centrale argument.
2. Dit wordt gemotiveerd met noties als eer en schande, met ontzag voor God en voor Christus, met verwijzingen naar het Oude Testament en met de wervende kracht van de onderschikking. Deze motiveringen vormen voor Paulus een geheel.
3. De manier waarop een vrouw haar man te schande kan maken, wordt bepaald door de culturele gewoonten uit die tijd. Zich voegen in de bestaande ordening is heilzaam voor de verspreiding van Gods evangelie bij buitenstaanders.

2.6 Aansluiting en invulling

Bijbelteksten, zowel uit het Oude als uit het Nieuwe Testament, sluiten op een bepaalde manier aan bij de cultuur, zelfs wanneer zij er kritisch op in gaan. Dit blijkt ook uit de bovenstaande opsomming van argumenten. Aansluitend bij de gangbare morele standaard, bevestigt Paulus de ondergeschikte positie van de vrouw, die door hem wordt aangespoord man en kinderen lief te hebben en voor het huishouden te zorgen (vergelijk ook 1 Tim. 5:14; Tit. 2:4-5). Ook was het niet ongebruikelijk om, zoals Paulus doet, de opsmuk van vrouwen te contrasteren met een deugdzaam houding (vergelijk 1 Tim. 2:9-10).²⁰ Tegelijk gebruikt Paulus in zijn argumentatie typisch christelijke noties, zoals ontzag voor God en voor Christus, verwijzingen naar het Oude Testament (schepping, zondeval en wetgeving) en het voorkómen van onnodige kritiek van buitenstaanders. Zo zien we dat het centrale argument (de geboden onderschikking van de vrouw ten opzichte van de man) door de Schrift als een typisch christelijke invulling van gangbare culturele patronen wordt gepresenteerd met het oog op de voortgang van het evangelie.

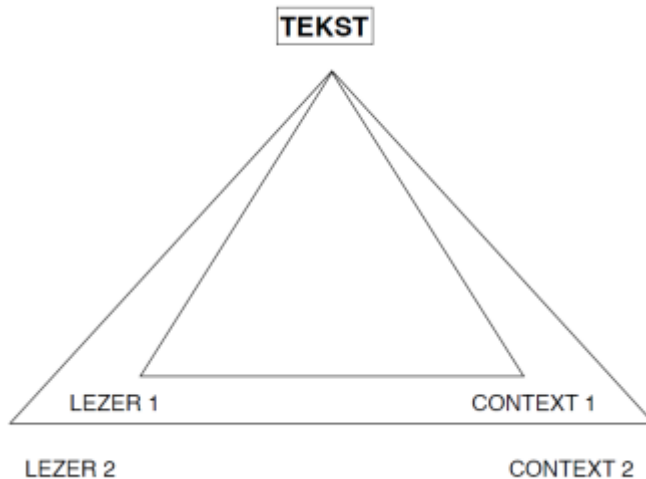
¹⁹ De discussie over de vraag of uitsluitend getrouwde mannen en vrouwen in beeld zijn of dat het gaat om de man-vrouwverhouding in het algemeen moet niet op de spits gedreven worden. Ten tijde van het Nieuwe Testament was de gehuwde staat vermoedelijk het meest gangbaar voor mannen en vrouwen. Zie de bespreking van deze kwestie door Myriam Klinker-De Klerck, *Herderlijke regel of inburgeringscursus?, Een bijdrage aan het onderzoek naar de ethische richtlijnen in 1 Timoteüs en Titus* (Zoetermeer: Boekencentrum Academic, 2013), 40-42.

²⁰ Klinker-De Klerck, *Herderlijke regel of inburgeringscursus?*, 155-156.

3 Hermeneutische overwegingen

3.1 Tekst, lezer, context

Het feit dat wij ons bewust zijn of worden van onze specifieke manier van bijbellezen, heet in technisch jargon 'hermeneutisch bewustzijn'. Voor alle duidelijkheid: dit is geen nieuwe manier van omgaan met de Bijbel, want men heeft zich altijd al bezonnen op de zoektocht naar betekenis. Alleen gebeurde dit vroeger niet zozeer expliciet. Tegenwoordig wordt het verstaansproces als zodanig onderzocht en beschreven; en dat noemen wij hermeneutiek. Het is onmogelijk om alle wetenschappelijke haken en ogen hierbij in een deputatenrapport samen te vatten.²¹ We volstaan met een globale schets.

Bovenstaand plaatje geeft schematisch aan wat er gebeurt wanneer christenen de Bijbel lezen. De kleine driehoek duidt de tekst aan in de oorspronkelijke context en met de eerste lezers, de grote heeft nog steeds dezelfde tekst centraal, maar dan in een andere context. Nu zijn wij de lezers en functioneert de tekst ook in onze context. Er zijn veel voorbeelden van zulke 'grote' driehoeken, bv. de tijd van Luther, Nederland anno 1950 of Kenia anno nu. Het plaatje is dus bedoeld om in beeld te brengen hoe de lezing van de tekst zich ontwikkelt in de loop van de tijd.

Van groot belang is de volgorde van de driehoeken. Eerst moet je de betekenis van de tekst binnen de kleine driehoek benoemen, daarna pas de betekenis van de tekst in de grote driehoek. Daarom is het belangrijk de twee driehoeken van elkaar te onderscheiden. Soms laat men de beide driehoeken samenvallen, en daarbij kunnen twee fouten worden gemaakt. De ene fout is de kleine driehoek (de betekenis van de tekst in de oorspronkelijke context) meteen op onze situatie toe te passen, de andere fout is vanuit de grote driehoek (de betekenis van de tekst in onze context) terug te interpreteren naar de vroegere situatie.

We focussen nu op de apostel Paulus. Meestal geeft Paulus niet zijn persoonlijke mening (zoals bv. wel in 1 Kor. 7:12 en 40), maar schrijft hij als apostel van Jezus Christus (1 Kor. 14:36-37). Toch is het zinvol om ons bewust te zijn van het verschil tussen onze context en die van Paulus. Voor ons onderwerp speelt dat op ten minste vijf punten die we hieronder kort willen typeren.

- a. De voorschriften over mannelijk en vrouwelijk gedrag uit 1 Timoteüs 2 staan in het kader van de man-vrouwrelatie. Vandaar dat beide categorieën worden aangesproken, eerst apart en dan in hun onderlinge verhouding. Terwijl Paulus hier waarschuwt voor dominant gedrag van vrouwen ten opzichte van mannen, wordt in onze cultuur meestal gewaarschuwd voor dominant gedrag van mannen ten opzichte van vrouwen.

²¹ Wie meer wil weten over het lezen van de Bijbel door de eeuwen heen, kan terecht in het tweedelige boekwerk van Arie Zwiep, *Tussen tekst en lezer. Een historische inleiding in de bijbelse hermeneutiek* (Amsterdam: VU University Press, 2009 en 2013).

- b. Paulus geeft een kerkelijk voorschrift, maar wat hij in de gemeente wil is inhoudelijk niet anders dan wat toenmalige vooraanstaande moraalfilosofen betoogden. Dat vrouwen moeten zwijgen in de kerk was destijds conform de geaccepteerde maatschappelijke situatie (afgezien van de vrije vrouwenbeweging uit Rome). Tegenwoordig gaat het juist tegen de geaccepteerde maatschappelijke situatie in.
- c. Een groot verschil tussen de cultuur in de tijd van het Nieuwe Testament en de onze is dat men toen vooral collectief dacht, terwijl onze cultuur meer individualistisch is ingesteld. Men leefde sterker als onderdeel van één gemeenschap, terwijl we tegenwoordig onderdeel zijn van allerlei verschillende sociale verbanden. Nu maakt men veel gemakkelijker eigen keuzes in allerlei situaties, en laat men zich minder leiden door de overgeleverde (traditionele) moraal.
- d. Bovendien was de mediterrane cultuur ten tijde van het Nieuwe Testament (en dat is tot op zekere hoogte nog steeds zo) gestempeld door de polariteit van eer en schande, waarbij het onderscheid tussen mannen en vrouwen een belangrijke rol speelt. In onze cultuur staat echter gelijkwaardigheid voorop (vgl. Gal. 3:28). Dus: wie zich niet 'ordelijk' gedroeg, speciaal in de man-vrouwrelatie, zou daarmee schande over de hele gemeenschap brengen. Hetzelfde geldt binnen de gemeente als *familia* van God.
- e. Sinds de scheiding van kerk en staat is de kerk weggedrukt uit het publieke domein. Terwijl Paulus met zijn voorschriften in de eerste eeuw nog contact maakte met de niet-christelijke omgeving, scheppen of vergroten wij door diezelfde voorschriften in de eenentwintigste eeuw juist het isolement waardoor de voortgang van de verkondiging van het evangelie onnodig zou kunnen worden gehinderd.

Als het gaat om de motivering van zijn voorschriften lijkt Paulus een dubbele drive te hebben. Enerzijds gebruikt hij scheppingsgegevens, door expliciet te herinneren aan de geschiedenis van Genesis 1-3. Daarbij valt te bedenken dat hij daarmee *zowel de kerkelijke als de maatschappelijke* orde wil bewaken. Paulus ziet de kerk als ideale samenleving, of voorpost van het Koninkrijk waar Gods goede orde moet worden ingeoeffend en geleefd in het concrete (maatschappelijke) leven. Anderzijds gebruikt hij praktische argumenten die meer impliciet een rol spelen. Daarbij richt hij zich op de interne opbouw van de gemeente (rust, orde), maar ook op de externe, missionaire, uitstraling van de gemeente (imago, eer/schande).

Er zijn dus twee soorten motiveringen te onderscheiden en vanwege de concrete toepassing van zijn instructies in steeds wisselende contexten is het van belang te weten wat Paulus drijft. Vermoedelijk was Paulus dermate wendbaar (pastoraal, retorisch en theologisch) dat bij hem verschillende motiveringen elkaar niet hoeven uit te sluiten maar aanvullen.²² In onze sterk gewijzigde context ten aanzien van de man-vrouwrelatie kunnen ze elkaar onnodig in de weg staan. Bijvoorbeeld doordat de bijbelse notie van het 'onderschikken' (Grieks: *hupotassein*), die bij Paulus te vinden is, en die bij hem in het kader staat van een bepaalde ordening van de samenleving, tegenwoordig bij buitenstaanders een negatief beeld van de kerk oproept.

3.2 Bezinning op het verstaansproces

Deputaten Kerkelijke Eenheid (DKE) hebben voor de GS 2011 een rapport geschreven, waarin een visie op hermeneutiek is verwoord, die wij hier graag inbrengen. Eén van de argumenten die in de gesprekken tussen NGK en GKv een rol spelen, zeker waar het de vraag betreft of vrouwen ook in het ambt mogen dienen, is dat van de 'geloofwaardigheid'. Zij schrijven dat het zaak is in de toepassing van bijbelse voorschriften in onze tijd geloofwaardig te zijn:

"Niet in de zin van geloofwaardigheid voor het forum van de cultuur van vandaag: het Evangelie is en blijft een dwaasheid en een ergernis, en levend vanuit het Woord van God kunnen we haaks op de cultuur (welke dan ook) uitkomen. Wel in de zin van persoonlijke of kerkelijke

²² Vgl. T.E. van Spanje, *Inconsistentie bij Paulus? Een confrontatie met het werk van Heikki Räisänen* (Kampen: Kok, 1996).

geloofwaardigheid: integer, eerlijk en niet selectief zijn in de toepassing van Schriftgegevens. Onze toepassing van bijbelse voorschriften mag zich niet beperken tot een bepaald deel van het leven, wanneer diezelfde voorschriften ook van toepassing zijn op een of meer andere levenssterreinen. De auteurs van het VOP-rapport [het NGK-rapport over vrouw en ambt] achten de geloofwaardigheid van het beroep op de Schrift in geding, wanneer vrouwen in kerk en maatschappij met brede instemming leidinggevende posities bekleden, lerende, onderwijzende en pastorale taken uitvoeren, in beroepscommissies functioneren, preken beoordelen, spreken op gemeentevergaderingen etc., terwijl de kerkelijke ambten voor hen gesloten worden gehouden. En wel met een beroep op dezelfde woorden van Paulus die zich bij rechtstreekse toepassing ook tegen de eerstgenoemde taken en werkzaamheden keren. Als rond de zaak van de vrouw in het ambt het woord 'geloofwaardigheid' valt, moet het in die zin opgevat worden en nadrukkelijk niet als geloofwaardigheid voor het forum van de wereld van vandaag".²³

Wij wijzen met DKE op het gevaar dat onze christelijke houding onnodig incongruent kan zijn met de cultuur waarin wij leven. Met DKE stellen wij dat Gods Woord zowel kritisch tegenover de cultuur staat, als dat zij ook aansluiting zoekt bij en ingang wil vinden in elke cultuur: "De cultuur kan werken als een filter dat ons het zicht ontnemt op Gods bedoeling en wil, maar kan ook fungeren als een bril waardoor we scherper zicht krijgen op Gods wil voor het hier en nu. Persoonlijke, maatschappelijke en culturele omstandigheden kunnen de Schrift toesluiten én ontsluiten. Ze kunnen ons verstaan van de Schrift en daarmee van Gods wil verduisteren (denk aan hedendaagse visies op en omgang met huwelijk en seksualiteit en meer in het algemeen, de ikerichtheid van onze cultuur. Maar ze kunnen ook nieuw licht werpen op (het verstaan van) de Schrift en onze ogen openen voor wat we eerder niet zagen (denk aan veranderde visies op slavernij, rassenverhoudingen en milieu)".²⁴

Nu roept het woord 'hermeneutisch' soms negatieve associaties op, alsof de lezer van dat moment zijn of haar eigen voorkeur in de Bijbel wil teruglezen. Maar hermeneutiek is geen toverstaf.²⁵ Daarom is het van belang om, met DKE, hermeneutiek op te vatten als "de kritische bezinning op het gehele verstaansproces, inclusief de exegese. Exegese is dan het ambacht van tekstuitleg, als onderdeel van het hele verstaansproces. Daarbij geloven we in de leiding van de Heilige Geest, die in de waarheid leidt, ons verstand verlicht en ons inzicht geeft in het woord van God. Dit verstaansproces is niet afhankelijk van onze hermeneutiek. Hermeneutiek kan wel helpen het verstaansproces kritisch te bekijken en waar nodig te verbeteren. We kunnen in dit verstaansproces meerdere lezingen van de tekst onderscheiden."²⁶

Deputaten KE onderscheiden er drie:

- De primaire lezing: de directe lezing van de tekst vanuit de eigen kerkelijke- en geloofscontext. Dit gaat vooraf aan de beide driehoeken in onze terminologie.
- De eerste herlezing: het lezen van de tekst vanuit de context (literair en historisch) waarbinnen hij geschreven is. Dit is de 'kleine driehoek' in onze terminologie.
- De tweede herlezing: het lezen van de tekst met het oog op de huidige context van de lezer. Dit is de 'grote driehoek' in onze terminologie. Met inachtneming van wat in de eerste herlezing gevonden is en onder volhardend bidden om de verlichting van de Heilige Geest, wordt dan de betekenis van de tekst voor vandaag gezocht.

"Het verstaan van een tekst in zijn huidige betekenis is dan het resultaat van een voortdurende heen en weer beweging tussen verschillende contexten, waarbij de tekst als gegeven (!) het primaat

²³ *Rapport deputaten kerkelijke eenheid 2011*, bijlage 9 ('Overeenstemming over hermeneutische uitgangspunten'), 61.

²⁴ Idem.

²⁵ A. Noordeggraaf, *Leesbril of toverstaf. Over het verstaan en vertolken van de Bijbel* (Reformatie Reeks; Kampen: Kok Voorhoeve, 1991). Hij spreekt over een wisselwerking tussen tekst en situatie.

²⁶ *Rapport deputaten kerkelijke eenheid 2011*, 62.

behoudt tegenover de lezer en de Geest ons, samen met alle heiligen, gaandeweg leert onderscheiden waarop het aankomt".²⁷

3.3 Wat wil God ons zeggen?

Er is een verschil tussen de context en cultuur van Paulus' dagen en de onze. Ten aanzien van Paulus' voorschrift over de hoofdbedekking door vrouwen wordt in de GKv doorgaans als vanzelfsprekend aangenomen dat zo'n hoofdbedekking in onze cultuur achterwege kan blijven. Maar waarom eigenlijk? In zwaar-orthodoxe kringen bedekken vrouwen immers wél hun hoofd, althans tijdens de eredienst, omdat ze dit zien als een bijbels voorschrift voor alle tijden. Uit de Bijbel blijkt echter nergens dat dit voorschrift beperkt is tot de eredienst.

Het verschil in context en cultuur moet gelezen, geduid en besproken worden; een besef dat eigen is aan de gereformeerde traditie. Bij de behandeling van het vijfde gebod, over het gezag, merkte prof. dr. J. Douma al op dat de Bijbel één woord gebruikt voor 'gehoorzamen' (namelijk *hupotassein*) in verschillende gezagsrelaties; ouders-kinderen, man-vrouw, heren-knechten en overheid-onderdanen. Hij schrijft: "Hetzelfde woordgebruik wijst erop dat dergelijke verhoudingen in vroeger tijd op één lijn gesteld en wellicht ook zo behandeld werden. Dat gaat nu niet meer". Douma verwijst dan naar Bavinck. Over de verhoudingen in het huwelijk zegt Douma: "In plaats van 'gehoorzaam zijn' is 'de leiding aanvaarden' in laatstgenoemde relaties op haar plaats. Met zo'n uitdrukking is én (de goede kant aan de) emancipatoire ontwikkeling én de in de Schrift getekende verhouding tussen man en vrouw, in rekening gebracht".²⁸

In 2001 sprak prof. dr. J. van Bruggen over het woord 'ondergeschikt' bij Paulus. In de context van Paulus was het gemakkelijk om met het woord 'ondergeschikt' de idee uit te drukken dat een vrouw trouw moest blijven aan haar echtgenoot. In onze tijd en in onze westerse cultuur roept het woord 'ondergeschikt' echter misverstand op: mag je op grond van de Schrift concluderen dat vrouwen niet alleen trouw moeten zijn aan hun man maar ook de keuze moeten maken voor een rol binnen het huwelijk die dan als 'onderschikkend' moet worden getypeerd? Volgens Van Bruggen probeert Paulus slechts de liefde van Christus in huwelijken een plaats te geven.²⁹

Concluderend stellen wij vast dat Douma en Van Bruggen hier in de praktijk van het bijbellezen de ruimte en afstand tussen de cultuur en context van Paulus' tijd enerzijds en de onze anderzijds hebben verdisconteerd. Dat is ook de lijn die wij in dit rapport volgen.

3.4 Discussie

De belangrijkste vraag die wij te beantwoorden hebben, is deze: betekent 'hermeneutiek' zo niet dat ons eigen leeskader de kracht en het gezag van de Bijbel als Gods Woord gaat overheersen? Met als onderliggende gedachte dat de Bijbel (en niet de cultuur) altijd het laatste woord moet hebben en dat het apostolisch gezag van Paulus over de horizon van zijn eigen tijd heen reikt.

Hoezeer de vraag ook terecht is, aangezien het gevaar inderdaad bestaat dat bijbellezers hun eigen denkkader op de Bijbel projecteren, willen wij om ieder misverstand te vermijden vooropstellen dat het gezag van de Bijbel en van de apostel Paulus voor ons niet ter discussie staan. Integendeel, wij proberen juist recht te doen aan wat de Schrift zelf als context aanreikt. Paulus schrijft immers geen geïsoleerde regels voor, maar motiveert ze op verschillende manieren. Die apostolische voorschriften zijn niet los verkrijgbaar: ze zijn gericht op de context van Paulus' tijd. Uit zulke voorschriften blijkt tevens hoe de apostelen vanuit de omgang met Christus hun positie in de

²⁷ Idem.

²⁸ J. Douma, *De Tien Geboden* deel II (Kampen: Van den Berg, 1986), 100-103. De kritiek van M. te Velde (stelling XV van zijn proefschrift (1988)), die tegenover Douma beweerde dat Paulus' voorschriften niet geworteld zijn in de toenmalige cultuur maar in Gods voorschriften voor de kerk, doet de intrinsieke relatie tussen Gods voorschriften en de toenmalige cultuur geen recht.

²⁹ Gepubliceerd in: 'Hermeneutics and the Bible', *Proceedings ICRC* 2001.

maatschappelijke context wilden bepalen, om in die context Christus te volgen. Voor ons als 21^e eeuwse bijbellezers zijn niet alleen de voorschriften van Paulus richtinggevend, maar ook de manier waarop Paulus met zijn context omging, en de gerichtheid op het volgen van Christus. Door zorgvuldig naar het onderwijs van Paulus te luisteren, vanuit onze verbondenheid met Christus en in onze huidige situatie, komen we tot ethische leefregels en kerkelijke afspraken.

Als het gaat om de verantwoording van gereformeerde hermeneutiek, zit het antwoord op de gestelde vraag al in de vorige paragraaf. Gereformeerde hermeneutiek heeft niet als doel de vermeende kloof tussen toen en nu te overbruggen, maar is de noodzakelijke bezinning op het verstaansproces. Het is een teken van volwassen en eerlijk bijbelgebruik om onszelf te verantwoorden naar onszelf en anderen toe: dit is de manier waarop wij de Bijbel willen en moeten lezen. Wie zich niet expliciet wil verantwoorden op dit punt, loopt gemakkelijk het gevaar zelf impliciet de eigen denkkaders aan de Heilige Schrift op te dringen.

De christelijke kerk heeft altijd in Gods Woord gezocht naar wat Hij ons vandaag te zeggen heeft. Zo definieerde K. Schilder ethiek reeds als 'de wetenschap van de vaste rationes, de wisselende oeconomieën en de *actueel concrete bepaaldheid*'.³⁰ Wanneer wij dit onderscheid niet in rekening brengen, ligt het gevaar van biblicistisch bijbelgebruik op de loer, waarbij verschillen in context en cultuur alleen impliciet een rol spelen. We proberen nu alleen expliciet, en zelf ook tijdgebonden en -bepaald, rekenschap af te leggen van dit verstaansproces.

³⁰ Zie J. Douma, *Grondslagen christelijke ethiek* (Kampen: Kok, 1999), 102.

4 Betekenis voor vandaag

4.1 Verschil in context

Wanneer we met een expliciet hermeneutisch bewustzijn de belangrijkste teksten van Paulus nog eens langs gaan, en daarbij het verschil in context tussen toen en nu in rekening brengen, valt het volgende op.

Voor een belangrijk deel sluit Paulus aan bij wat in zijn context maatschappelijk gangbaar was. Hij bevestigt de ondergeschikte positie van de vrouw, zowel in de kerk als in de samenleving (zie 2.2). Iets scherper gesteld: ten aanzien van *vrouwen* sluit Paulus zich aan bij wat maatschappelijk gangbaar was. Zijn reden is dat de voortgang van het evangelie niet belemmerd mag worden. Bij *mannen* gaat hij in tegen wat (over het algemeen) maatschappelijk gangbaar was. Maar dat zou geen aanstoot geven bij buitenstaanders. In *beide* gevallen is dus voor Paulus het beeld van christenen bij buitenstaanders motiverend.

Gods Woord neemt dus niet altijd de cultuur waarin het ontstond kritiekloos over. Soms is Paulus strikter dan wat maatschappelijk gangbaar was, bijvoorbeeld wat betreft zijn nadruk op huwelijksrouw voor mannen (1 Tim. 3:2.12; Tit. 1:6). Ook is de wederzijdsheid binnen de huwelijksrelatie voor hem een belangrijk punt (1 Kor. 7:2-5; Ef. 5:21). Daarbij laat Paulus zich op verschillende manieren motiveren door het Oude Testament waarin God het samenleven van mensen ordent. Er ligt dan ook een belangrijk kritisch moment in de Schrift wanneer we teksten als die in hoofdstuk 2 genoemd zijn plaatsen naast teksten die de cultuur van Paulus' tijd kritiseren (Gal. 3:28 e.d.).³¹

Deze manier van bijbellezen probeert enerzijds de eerste driehoek (vgl. het schema uit het begin van hoofdstuk 3) recht te doen: de tekst in die cultuur werd door de eerste hoorders zo gelezen dat de gemeente in haar functioneren geen aanstoot moest geven, maar buitenstaanders moest winnen voor het evangelie.

Daarnaast willen wij de tweede driehoek recht doen. Wanneer wij in onze context en cultuur deze teksten lezen, kunnen we stellen dat het aankomt op deze punten inzake de man-vrouw verhouding:

- In verreweg de meeste gevallen gaan de teksten over man en vrouw in het huwelijk
- God eist onvoorwaardelijke huwelijksrouw en verbiedt ieder scheefftrekken van de man-vrouwverhouding door dominant optreden
- God vraagt bij de invulling van de man-vrouwverhouding in de kerk om aandacht voor wat in de cultuur al dan niet aanstootgevend is
- God wil dat de christelijke invulling van de man-vrouwverhouding de relatie tussen Christus en zijn gemeente weerspiegelt, zodat hiervan een getuigenis uitgaat voor de wereld
- Daarbij verwijst Paulus soms naar het Oude Testament (schepping, zondeval, wetgeving)
- Voor dit getuigenis naar buiten toe mogen geen (voor onze cultuur onnodig aanstootgevende) extra voorwaarden aan deze man-vrouwverhouding worden gesteld
- Waar het evangelie noodzakelijkerwijs kritisch-confronterend ingaat op trends binnen onze cultuur moet duidelijk gemaakt worden dat werkelijk de kern van het evangelie in geding is

Kortom, Paulus gebruikt een heel palet aan aanwijzingen en argumenten. Hij geeft niet aan wat voor hem nu het zwaarst weegt. Wel is duidelijk dat we als christenen met het geheel van zijn argumenten rekening moeten houden en dat daarbij de navolging van Jezus Christus richtinggevend is.

Dit palet is vergelijkbaar met de waardering van en kritiek op de door God geschapen familierelaties, tussen ouders en kinderen en tussen kinderen onderling. Er zijn teksten waarin

³¹ Klinker-De Klerck, *Herderlijke regel of inburgeringscursus?*, 156.

deze relaties sterk worden gerelativeerd door Jezus zelf (Mat. 10:35; 19:28-30; 22; Marc. 1:20; 3:31-35; Luc. 9:57-62). Ook het bekende woord van Paulus dat er 'geen mannelijk of vrouwelijk' is omdat de gelovigen allen één zijn in Christus Jezus (Gal. 3:28) relativeert de door God geschapen verscheidenheid tussen de seksen. De kern van deze relativering gaat terug op Deuteronomium 13:7-12 waar duidelijk wordt dat het grote en eerste gebod – God boven alles – alle andere relaties normeert en reguleert. Waar en wanneer relaties de navolging van de Heer verhinderen, moet ermee gebroken worden, anders pleeg je afgoderij. De radicale relativering van aardse relaties gaat terug op het gebod om God lief te hebben *boven alles*.

In het Nieuwe Testament vinden we aan de andere kant ook duidelijke aanwijzingen dat gezin en familie heel belangrijk zijn. Onder verwijzing naar het expliciete commentaar op de schepping van man en vrouw in Genesis 2:24 ("Zo komt het dat...") bevestigt Jezus de waarde van het huwelijk (Mat. 19:4-7). En met een beroep op Gods gebod bevestigt Hij de waarde van de ouder-kindrelatie (Mat. 15:4-5). Deze geschapen structuren worden door de apostel Paulus eveneens bevestigd (Ef. 5:21-33 en Kol. 3:18-19; Ef. 6:1-9 en Kol. 3:21-4:6).

Kortom, God wil de door Hem geschapen (gezins- en huwelijks)relaties benutten om het werk en de voortgang van zijn Koninkrijk te bewerkstelligen. Daarbij moet iedereen God op de eerste plaats stellen. Zo niet, dan is dat een vorm van afgoderij, en moet je keuzes maken.

Wij gebruiken deze vergelijking om aan te geven dat, hoezeer God de door Hem geschapen relaties belangrijk vindt, zij de voortgang van het Koninkrijk van God in de weg kunnen staan. In dat geval zou het niet goed zijn om toch aan deze relaties vast te houden ten koste van de navolging van Christus.

Zo kunnen culturele patronen inzake de man-vrouwverhouding volop gebruikt en benut worden als bedding waarin Gods Koninkrijk zijn weg vindt. Waar dergelijke culturele patronen echter het zicht op Gods Koninkrijk als herstel en voltooiing van de schepping verduisteren en de navolging bemoeilijken, moet er kritisch mee worden omgegaan. Mutatis mutandis geldt deze dubbele beweging van benutten en kritiseren ook voor rolpatronen die in de kerkelijke praktijk geïkt zijn.

De hoofdzaak is dat het evangelie door de kerk verspreid wordt: de Heer is waarlijk opgestaan! Christus zelf vertrouwdde deze taak allereerst toe aan Maria Magdalena (Joh. 20:17-18), die de apostelen met deze boodschap bij elkaar moest roepen. Vlak voor zijn hemelvaart zei Hij tegen de apostelen: "Ga dus op weg en maak alle volken tot mijn leerlingen, door hen te dopen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest, en hun te leren dat ze zich moeten houden aan alles wat Ik jullie opgedragen heb. En houd dit voor ogen: Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voltooiing van deze wereld" (Mat. 28:19-20). In het kielzog van de verspreiding van dit evangelie zien we een 'diaken' genaamd Febe optreden (Rom. 16:1). Zonder veel ophef verandert er voor leerlingen van Christus dus van alles om het evangelie voortgang te doen vinden.

Het is niet tegen, maar juist in lijn met de Schrift wanneer wij proberen in onze huidige situatie hetzelfde te doen: waar nuttig aansluiten bij de cultuur, waar nodig kritisch ingaan op de cultuur. Paulus gebruikt een heel palet aan argumenten. Wij zien geen reden om bijvoorbeeld zijn verwijzing naar de geschiedenis van Adam en Eva in het paradijs een bepaalde meerwaarde toe te kennen boven bijvoorbeeld zijn argumentatie van eer en schande.³² De voorschriften van Paulus ten aanzien van de man-vrouwverhouding zijn onlosmakelijk verbonden met de culturele situatie van zijn tijd. De hoofdzaak is en blijft voor alle tijden: verspreiding van het evangelie in en door de kerk. Daarbij mogen mannen en vrouwen in onze huidige westerse context op een gelijkwaardige manier betrokken zijn. Dit betekent niet dat er onkritisch meegegaan wordt met een on-bijbels

³² Vgl. Klinker-De Klerck, *Als vrouwen het Woord doen*, 133-134, die spreekt over "een *complex* van motiveringen".

gelijkheidsdenken, maar het is een poging om in te vullen wat mannen en vrouwen met hun onderscheiden gaven kunnen betekenen in dienst van het evangelie.

4.2 Discussie

Maar argumenteert Paulus vooral in 1 Timoteüs 2 niet op basis van een blijvende scheppingsorde? De orde die God aan het begin van de geschiedenis voor man en vrouw heeft gegeven is toch niet onderhevig aan culturele veranderingen?

Hierover willen we drie met elkaar samenhangende opmerkingen maken. Om te beginnen denkt Paulus, wanneer hij hier kortweg herinnert aan de geschiedenis van Adam en Eva in het paradijs, aan drie situaties: de situatie van schepping (Genesis 2), maar ook aan die van zondeval en van verlossing (Genesis 3). Hij verbindt deze drie met elkaar. Het beroep op een scheppingsorde moet daarom altijd rekening houden met het feit dat wij deze niet als zodanig in een zondige wereld kunnen kennen of herkennen. De man-vrouwverhouding ligt immers erg gevoelig vanwege de paradijsvloek. En juist in zijn verwoording van het herstel door Christus Jezus gebruikt Paulus terminologie van voor de zondeval, zoals bleek bij onze bespreking van Galaten 3:28.

Ten tweede gebruikt Paulus de scheppingsgeschiedenis in een *vergelijkend argument*. Hij beroept zich in 1 Timoteüs 2 niet op een bepaald Schriftgegeven ("De Schrift zegt..."), maar hij roept de geschiedenis van Adam en Eva als historisch gebeuren in herinnering: schepping, zondeval, verlossing. Zo'n herinnering aan een historisch gebeuren, zelfs als het over het begin van de geschiedenis gaat, is geen normatief beroep op Gods voorschriften. Op een soortgelijke manier houdt Petrus zijn vrouwelijke lezers het voorbeeld van Sara voor, die haar man met 'mijn heer' aansprak (1 Petr. 3:5-6; vgl. Gen. 18:12). In vers 13 ("Want Adam werd als eerste geschapen, pas daarna Eva") gebruikt Paulus de situatie uit het paradijs om Timoteüs en zijn gemeente in hun situatie richting te wijzen. Daarbij interpreteert hij de scheppingsvolgorde als een rangorde. Terwijl de gedachte aan een geschapen rangorde, waarin iedereen de hem of haar toegemeten positie toebedeeld heeft gekregen, goed aansluit bij wat destijds maatschappelijk gangbaar was, wekt die in onze situatie bevreemding. Ook de inzet van dit argument wordt dus gekleurd door de context.

Daarom komt het er, in de derde plaats, op aan hoe zwaar voor Paulus de vergelijking met de situatie van Adam en Eva weegt. Hij gebruikt een heel palet aan motiveringen, zonder zelf aan te geven wat voor hem het meeste gewicht in de schaal legt. De vraag rijst of men niet achteraf aan het argument van de scheppingsorde een bepaalde meerwaarde heeft toegekend, waarbij het begrip 'scheppingsorde' een vrijwel tijdloos theologisch concept geworden is. Dat deze motivering voor de apostel niet doorslaggevend was, blijkt als hij het goed noemt ongehuwd te zijn (1 Kor. 7:7-8), hoewel de Schepper het niet goed achtte dat de mens alleen is. Ook is het feit dat bij het sabbatsgebod de zevende dag gemotiveerd wordt met een beroep op de scheppingsorde (Ex. 20:11) voor de christelijke kerk geen verhindering geweest de rustdag te gaan vieren op de eerste dag van de week.

Kortom, het begrip 'scheppingsorde' is een bruikbare, zij het niet-bijbelse, term om aan te duiden dat God zelf het menselijk samenleven (in kerk én maatschappij) vorm geeft. Maar deze term zou onrecht doen aan de grote diversiteit binnen de Bijbel wanneer we met 'scheppingsorde' proberen de concrete vormgeving van allerlei intermenselijke relaties voor altijd vast te leggen. Het is onderdeel van Gods scheppingsorde dat mensen in gelovig antwoord op Gods spreken de invulling van de door God gegeven levensvormen ontdekken.

5 Ambtsopvatting

Tot nu toe ging het over het lezen en verstaan van de Schrift. Hoe zit het met de invulling van de rol van de vrouw in de kerk en de kerkelijke ambten? In dit rapport staat de vraag centraal of vrouwen al dan niet als ouderling, predikant en/of diaken in de kerk van Jezus Christus mogen dienen. Wat deze drie functie-aanduidingen verbindt, is dat zij alle drie 'ambten' zijn. De vraag is dus niet of een vrouw een pastorale, diaconale, of zelfs verkondigende *taak* mag uitvoeren in de gemeente. Deze taken wórdten in de praktijk op allerlei manieren al door vrouwen uitgevoerd zonder dat dit op principiële bezwaren stuit. Het is de vraag of zij tot een van de ambten van de kerk mogen worden toegelaten. Maar wat is dan dit 'ambt', wanneer het klaarblijkelijk niet volledig gedefinieerd kan worden met een aantal concrete taken en verantwoordelijkheden?

5.1 De gemeente en haar ambtsdragers

Het ambt is, samen met de Schrift en de belijdenis, de manier waarop de kerk op een betrouwbare manier bij Christus bewaard wordt. Het ambt is geen menselijke maar een goddelijke instelling. Door Jezus Christus worden mensen geroepen (*vocatio*) om de kerk als gemeenschap te bewaren bij haar zending in deze wereld. Zo stelt de apostel Paulus: "Hoe kunnen ze Hem aanroepen als ze niet in Hem geloven? En hoe kunnen ze in Hem geloven als ze niet over Hem hebben gehoord? En hoe kunnen ze over Hem horen als Hij niet verkondigd wordt? En hoe kan iemand verkondigen als hij niet is uitgezonden? Het is zoals geschreven staat: 'Welkom zijn zij die goed nieuws verkondigen'" (Rom. 10:14-15). In de taak om de gemeente door Woord en sacrament bij Christus te houden, representeert de ambtsdrager Christus.³³

Deze speciale roeping van bepaalde personen betekent dat we het ambt niet willen laten opgaan in functionele termen als 'bestuurder' of 'leiderschap'. Het ambt komt niet uit de gemeente op, en kan daarom ook niet uitputtend in functionele termen beschreven worden.³⁴ "De gemeenschap van de kerk heeft een ordening nodig die haar bij het geloof in Christus bewaart en waardoor de gemeenschap juist wordt aangemoedigd om de door de Geest geschonken gaven te ontdekken, te bevorderen en in te zetten voor kerk en wereld".³⁵ Het ambt ontleent zijn macht en gezag aan de roeping door God zelf. Dat deze roeping door de gemeente bekrachtigd wordt, doet hier niets aan af. Al sinds het begin van de derde eeuw wordt vermeld dat de bisschop door het hele volk wordt gekozen en door naburige bisschoppen de handen krijgt opgelegd.³⁶ Ook moet steeds beklemtoond worden dat het ambt niet tegen de veelkleurige gaven van alle gemeenteleden moet worden uitgespeeld, maar er wel van moet worden onderscheiden.³⁷

De vraag is of het ambt dat zó wordt ingevuld, ook door vrouwen vervuld mag worden. In de apostolische kerk werden alleen mannen als oudste geroepen.³⁸ Roept God alleen mannen tot deze dienst? In de kerkelijke praktijk wordt deze vraag verschillend beantwoord. In de gereformeerde traditie is ervan uitgegaan dat de Schrift hierin de keus voor mannen maakt, en dat deze keus ook

³³ "De ambtsdrager is de persoon door wie Christus zijn kerk leidt en door wie Hij de leden van zijn lichaam aan zijn lichaam doet participeren door lid van zijn lichaam te worden in de doop en te blijven door de eucharistie te vieren" (A. van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus. De theologie van de kerk en de Heilige Geest* (Zoetermeer: Meinema, 2012), 208).

³⁴ L.J. Koffeman, *Het goed recht van de kerk. Een theologische inleiding op het kerkrecht* (Kampen: Kok, 2009), 143-149.

³⁵ G. van den Brink & C. van der Kooi, *Christelijke dogmatiek* (Zoetermeer: Boekencentrum 2012), 559.

³⁶ Van den Brink & Van der Kooi, *Christelijke dogmatiek*, 555.

³⁷ Vgl. M. te Velde, *Gemeenteopbouw 2. Bijbelse basisprincipes voor het functioneren van de christelijke gemeente* (Barneveld: De Vuurbaak, 1992), 100-101.

³⁸ Dat de twaalf apostelen uitsluitend mannen waren, staat niet los van het feit dat zij evenals de aartsvaders de twaalf stammen van Israël vertegenwoordigden.

voor het heden normatief is. Een tweede argument is dat het ambt van Christusrepresentatie alleen door een man kan worden vervuld, omdat de Zoon is vleesgeworden als man.³⁹

De verbinding tussen ambt en Christusrepresentatie hoeft echter niet noodzakelijkerwijs te betekenen dat alleen mannen deze roeping kunnen vervullen. Zo lezen we in de Schrift dat vrouwen in diaconale taken arbeiden (bv. Febe) of zelfs in een uitzonderlijke situatie als rechter in Israël konden optreden (Debora).

Het is dus denkbaar dat ook een 'hoge' ambtsvisie samengaat met de mogelijkheid dat, afhankelijk van de context, ook vrouwen Christus ambtelijk kunnen representeren.⁴⁰ In het 'ambt' als zodanig liggen kennelijk geen aanwijzingen om deze roeping alleen aan mannen voor te behouden.

5.2 Discussie

Wanneer wij – op basis van voorgaande delen van dit rapport – stellen dat de mogelijkheid om vrouwen als diaken, ouderling of predikant te laten dienen niet tegen een bijbelse ambtsvisie ingaat, doen wij dit mede onder invloed van de huidige culturele context. Tegelijk benadrukken wij dat dit op zich geen reden is om aan de geldigheid van dit standpunt te twijfelen. Zoals eerder gezegd: de Schrift licht tegen verschillende culturele achtergronden anders op. Tegelijk is de huidige culturele context van de kerk in West-Europa niet normatief in die zin dat zij ons voorschrijft wat de christelijke kerk al dan niet zou mogen of moeten doen. De denkbeweging is juist andersom. De Heilige Schrift opent ook mogelijkheden om het evangelie van Jezus Christus in onze tijd op een nieuwe manier voor het voetlicht te brengen, waardoor de in veel opzichten vertroebelde man-vrouwverhouding door het evangelie een begin van herstel ontvangt.

Eén van de trends waarmee de christelijke kerk rekening dient te houden is die van de feminisering. Hiermee wordt bedoeld dat vrouwen steeds meer inhoudelijke en getalsmatige invloed krijgen waarbij de bijdrage van mannen gemarginaliseerd wordt. Zowel kerk als samenleving moeten – zo stellen kritische onderzoekers – hierop reageren. Feminisering van de kerk zou kunnen betekenen dat mannen al minder hun verantwoordelijkheden in en voor de kerk oppakken. Naarmate vrouwen toch al in toenemende mate allerlei officiële niet-ambtelijke functies en taken vervullen, zou het kunnen zijn dat mannen ten onrechte het nemen van verantwoordelijkheid in de kerk zouden overlaten aan vrouwen.⁴¹

Voor nu volstaat de conclusie dat de christelijke kerk moet laten zien dat zij zich niet door de culturele context de wet laat voorschrijven. Ook dient zij alert te zijn op culturele trends (zoals feminisering) die wellicht van invloed zijn op het christelijk karakter van de kerk. Het is haar roeping om de katholiek-gereformeerde waarde van het ambt (zoals hierboven aangeduid) niet te laten verdampen maar te bewaren. Vrouwen kunnen evengoed als mannen Jezus Christus representeren in hun ambtsdienst.

Wij zouden de suggestie willen doen om in het gesprek binnen de plaatselijke gemeente over de vraag of vrouwen al dan niet in één of meer van de ambten kunnen worden ingezet, ook het bredere gesprek over de taak-invulling van de ambten en de relatie met andere kerkelijke taken te voeren.

Daarvoor zijn drie redenen te geven. Allereerst, in veel gemeenten is al bezinning gaande op de inhoud en verantwoordelijkheid van de ambten van diaken, ouderling en predikant in relatie tot de verantwoordelijkheid van mannen en vrouwen die niet-ambtelijke taken vervullen. Bij niet-ambtelijke taken valt te denken aan: catecheten, jeugdwerkers, kerkelijk werkers, kringleiders,

³⁹ Van den Brink & Van der Kooi, *Christelijke dogmatiek*, 560.

⁴⁰ Vgl. idem en Van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus*, 271.

⁴¹ Vgl. Michael Meyer-Blanck, *Gottesdienstlehre* (Tübingen: Mohr/Siebeck, 2011), 268-278. Het zou wellicht de moeite waard zijn trends inzake de invulling van de verschillende gender-rollen binnen de kerk nader te (laten) onderzoeken.

leden van het pastorale team, en trekkers van diaconale en missionaire projecten. In verschillende gemeenten worden bovendien bestuursstructuren en -modellen benut waarbij een kleine kerkenraad (bestaande uit mannen) de leiding heeft over een uitgebreid team van vrouwen en mannen die verantwoordelijke taken uitvoeren binnen de gemeente. De nieuwe werkorde maakt, in de derde plaats, een duidelijk onderscheid tussen de kerkenraad (bestaande uit ouderlingen en predikant(en)) en het college van diakenen. Hiermee volgt zij het gereformeerde kerkrecht, zoals beschreven in artikel 36 van de kerkorde. Dat hierover verschillend gedacht kan worden, blijkt wel uit het feit dat de Nederlandse Geloofsbelijdenis in art. 30 stelt dat diakenen samen met de herders en opzieners onderdeel behoren te zijn van 'een raad van de kerk'.

Deze drie observaties betekenen dat – naast de vraag of vrouwen in één of meer ambten kunnen worden toegelaten – ook andere vragen rond de invulling van het ambtswerk en andere taken binnen de plaatselijke gemeente doordacht moeten worden. Verdere uitwerking hiervan gaat het mandaat van ons deputaatschap echter te buiten.

6 Omgaan met verschillen

Wanneer wij nu, in lijn met het voorgaande (vanuit de Schrift en aangevuld met de ambtsleer) ons indenken hoe de kerk eruit zou zien wanneer mannen en vrouwen gelijkwaardig naast elkaar functioneren, ook in de ambten, rijst er wel een probleem. Want niet iedereen zal dit perspectief willen delen. Daarom is de vraag: hoe gaan we op dit punt met onderlinge verschillen om?

6.1 Welke verschillen?

In nagenoeg alle *buitenlandse kerken* waarmee de GKv een zusterkerkrelatie onderhouden, bestaan discussies over de rol van vrouwen in de kerk.⁴² Toch is de vrouw in het ambt daar geen hot issue, met uitzondering van de Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA, de zogeheten Dopperkerken). In Afrika, Azië en Latijns-Amerika verschilt de kerkelijke cultuur op dit punt niet veel van wat maatschappelijk gangbaar is. In Oost-Europa en soms in Afrika wordt het debora-principe toegepast: de Hongaarse gereformeerden aanvaardden de vrouw in alle ambten omdat er niet genoeg mannelijke ambtsdragers beschikbaar zijn. Vanuit Kenia is ons bekend dat om diezelfde reden vrouwen daar wel een preek houden, maar niet vanaf de kansel. De Ierse presbyterianen (IPC) hebben al vele jaren ook vrouwelijke predikanten en ouderlingen (naast *uitsluitend* vrouwelijke deaconesses), hoewel dit op plaatselijk niveau soms nog wel punt van discussie is.⁴³ In de traditionele emigrantenkerken bestaat sterk de neiging de Nederlandse cultuur uit de vorige eeuw vast te houden, ook bij het lezen en toepassen van de Bijbel; vandaar dat men op dit punt uiterst argwanend staat ten opzichte van ontwikkelingen in Nederland zelf.

Kijken we naar de *binnenlandse verhoudingen*, dan valt op dat de PKN alle ambten voor vrouwen heeft opengesteld. De Gereformeerde Bond neemt op dit punt bewust een minderheidspositie in⁴⁴, al wordt in enkele gemeenten daarvan afgeweken. De CGK leven met een synodebesluit waarbij een meerderheidsrapport werd aanvaard ten koste van een minderheidsstandpunt. De NGK hebben in lijn met het VOP-rapport alle ambten voor vrouwen opengesteld. Vooral dit laatste bemoeilijkt de plaatselijke samensprekingen met de GKv.

Binnen de GKv en de CGK komt de discussie aan de orde bij diverse gemeentestichtingsprojecten, waarvan het Amsterdamse 'Stroom' het bekendste is.⁴⁵ 'Stroom' kent vrouwen in het leiderschapsteam. De Veenhartkerk in Mijdrecht heeft een bestuursteam waarvan ook vrouwen lid mogen worden. Een dergelijke structuur is sinds kort ook de praktijk in de 'gewone' gemeente van Assen-Kloosterveen.

Binnen plaatselijke gemeenten is er een groeiende diversiteit aan meningen. Telkens weer doet zich de vraag voor of er niet scherper moet worden onderscheiden tussen de gereformeerde praktijk (gewoontevorming, alles wat zo gegroeid is) en het gereformeerde belijden (onze confessionele basis). Zo ja, wat behoort dan tot welke categorie? Het is een hele kunst om met elkaar in gesprek te blijven zonder elkaar te veroordelen.⁴⁶

Er bestaan geen bijbelse bezwaren tegen vrouwelijke diakenen, mits het diakenambt wordt losgemaakt van 'regeertaken' in de kerk. Aldus het rapport van het Generaal Diaconaal

⁴² Aldus schreven deputaten BBK in 2008 aan deputaten m/v in de kerk, aanvullende rapportage, pagina 8.

⁴³ Er is met deze kerk nog geen officiële zusterkerkrelatie, maar de opleidingen in Belfast en Kampen hebben wel docenten uitgewisseld.

⁴⁴ *Mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen. Over man, vrouw en ambt*. Uitgave van het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk in Nederland [2012].

⁴⁵ Nederlands Dagblad, 11 oktober 2012: "Kerkplanters vragen ruimte om af te wijken van regels".

⁴⁶ Wubbo Scholte, "Omgaan met verschillen", in: Mieke Wilcke – van der Linden e.a., *Vrouw en kerk* (GSEv reeks 41; Barneveld: De Vuurbaak, 1999), 158-166.

Deputaatschap voor de GS Harderwijk. Dit was in 1980 al voorgesteld door J. van Bruggen.⁴⁷ In de Gereformeerde Kerk te Harlingen fungeert al sinds jaar en dag een college van diaconessen, met volgens het reglement als doelstelling de diaconie bij te staan in gevallen waarin de diaconie dit wenselijk acht. Toch is een pragmatische maatregel waarbij het diakenambt voor vrouwen wordt opengesteld geen wezenlijke oplossing van de vragen rondom de ambtsdienst van vrouwen. De ontwikkeling in de NGK, waar eerst alleen ruimte werd gemaakt voor vrouwelijke diakenen maar ongeveer tien jaar later ook voor vrouwelijke ouderlingen en predikanten, laat dit duidelijk zien.

6.2 Voortgestuwd door het verleden

Het kan nuttig zijn ons een les uit het verleden te binnen te brengen als het gaat om het omgaan met verschillen. Prof. dr. A.Th. van Deursen, die een beknopte geschiedenis heeft geschreven van de gereformeerde kerken sinds de Afscheiding van 1834, constateert dat de twintigste eeuw gemarkeerd wordt door kerkscheuringen, terwijl de negentiende eeuw drie geslaagde herenigingen kent: 1854, 1869 en 1892. Bij deze herenigingen wist men elkaar steeds te vinden op de éne grondslag van de gereformeerde belijdenis. Hoe werd dan omgegaan met de verschillen? De geschiedenis leert dat dit de nodige terughoudendheid vergt, aldus Van Deursen. Dat geldt voor de liturgie (psalmberijming, gezangen), maar ook voor de opleiding (1902: TU Kampen en VU Amsterdam), en misschien wel het meest voor theologische vragen. “Vanaf 1834 is er in afgescheiden kring gediscussieerd over verbond en doop. Hoe scherp de partijen echter ook tegenover elkaar stonden, noch in 1854 noch in 1869 zijn bij de verzoening uitspraken gedaan ten gunste van het ene of het andere gevoelen. Ook in 1892 liet men deze vragen rusten. Latere pogingen het probleem alsnog met bindende leeruitspraken tot een oplossing te brengen, hebben fatale gevolgen gehad”.⁴⁸

6.3 Buitenstebinnen

Een andere les over het omgaan met verschillen leren we uit artikel 47 uit de gereformeerde kerkorde, dat gaat over de relatie met buitenlandse kerken. Hierin staat o.a.: “Op ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zullen buitenlandse kerken niet veroordeeld worden”. Wat zijn dat voor punten? Uit een synode-uitspraak hierover blijkt dat dit betrekking heeft op uiterlijke inrichting, liturgische gebruiken en afspraken van kerkregering, maar ook op de wijze waarop zij de waarheid van God belijden (Groningen-Zuid 1978). Uit de regels voor zusterkerkrelaties met buitenlandse kerken komt het volgende citaat: “Buitenlandse kerken zullen om verschillen op ondergeschikte punten inzake wijze van belijden, liturgie, kerkorde en praktijk niet veroordeeld worden”.

Bij buitenlandse kerken hanteren we dus het motief van ‘elkaar niet veroordelen op ondergeschikte punten’. En tot die ondergeschikte punten hoort zelfs de wijze van belijden (te lezen als: inhoud)! Waarom zouden we, zoals iemand het ooit formuleerde, deze kerkelijke regel niet ‘buitenstebinnen’ keren? Wat we in buitenlandse kerken kunnen verdragen, zou in eigen land evenmin een breekpunt moeten zijn – niet in de relatie met andere kerkgenootschappen maar ook niet binnen het eigen kerkverband of bij gemeentestichtingsprojecten.

6.4 Delen in eenheid

Het is, nog sterker, de vraag of de christelijke kerk het vermogen weet te bewaren of te ontwikkelen om de waarde van verscheidenheid te bepalen. De brief aan de Efeziërs is bij uitstek een bron hiervoor. Het gaat bij de kerk immers om het bekend worden van de wijsheid van God in al haar schakeringen (3:10). Wanneer zij bewaard blijft bij Jezus Christus zullen wij “met alle heiligen”

⁴⁷ *Ambten in de apostolische kerk* (Kampen: Kok, 1980), hoofdstuk V. In deze lijn ook: E.A. de Boer, *Zij aan zij* (Barneveld: De Vuurbaak, 2006).

⁴⁸ A.Th. van Deursen, “Scheuring en hereniging in de geschiedenis van de gereformeerde kerken”, in: idem e.a., *Delen in eenheid. Omgaan met verschillen in de kerk* (GSEv reeks 43; Barneveld: De Vuurbaak, 2000), 31-43 [41].

Gods liefde in Hem kunnen ontdekken. Deze verscheidenheid is de keerzijde van de eenheid van de kerk.

René de Reuver heeft hierover behartigenswaardige gedachten ontwikkeld.⁴⁹ Kerkelijke verscheidenheid noemt hij 'vervoeging van eenheid'. Een belangrijk punt is dat een pleidooi voor zo'n verscheidenheid grenzen niet opheft, maar grenzen stelt en ze nodig heeft. De Reuver formuleert drie criteria voor het bewaren van je identiteit: 1) eenheid in Christus; 2) een houding van concrete liefde; 3) begrensde meervoudigheid.

De *eenheid* van de gemeente wordt bepaald door haar *identiteit*: Christus belijden als Heer. Het Nieuwe Testament kent niet een plurale kerk in de gangbare betekenis van het woord, maar één kerk die zich manifesteert in diverse gestalten en zich kenmerkt door vele gaven van de Geest. De Reuver concludeert hierover dat het legitiem is om te spreken over kerkelijke verscheidenheid (die hij 'ecclesiologische pluraliteit' noemt). Zo'n verscheidenheid ontbindt de kerk niet, maar voegt diverse gelovigen samen in de lofprijzing en leidt hen tot de ene tafel van Christus. Daarbij moet niet vergeten worden dat deze diversiteit aan meningen offers vraagt – zoals de houding van de liefde altijd ook persoonlijke offers vraagt.⁵⁰

Tegelijk zijn er wel grenzen aan verscheidenheid.⁵¹ Allereerst wat betreft de ruimte die verscheidenheid moet bieden. Kerkelijke verscheidenheid "die het samen zingen, bidden en belijden van Gods heil in Christus verstoort en onmogelijk maakt, verliest haar theologische legitimiteit" (305). Onderlinge verschillen zijn geen doel in zichzelf maar moeten gericht zijn op de opbouw van het lichaam van Christus.

De houding van de gelovigen moet gekenmerkt worden door liefde tot Christus en elkaar als leden van hetzelfde lichaam van Christus. Christenen moeten daarom de fundamentele bereidheid hebben om van elkaar te leren: de ander kon toch wel eens gelijk hebben. Deze houding is een noodzakelijke voorwaarde voor de christelijke gemeente. Het vergt moed om het in de kerk met grote meningsverschillen uit te houden. Het grote punt hierbij is de vraag of, hoe en waar de Heilige Schrift grenzen stelt aan de verscheidenheid aan meningen.

In lijn hiermee stellen wij dat de verschillen rondom de dienst van vrouwen in het ambt, mits zorgvuldig doordacht zoals hierboven gedaan is, moeilijk uit te houden kunnen zijn maar tegelijk niet kerkscheidend hoeven te werken.

In recente gemeenteopbouw-literatuur komt het punt van 'omgaan met verschillen' ook terug. Zo heeft Marius Noorloos in 'zijn' methode voor gemeenteopbouw door geloofsopbouw veel oog voor bestaande onderlinge verschillen. Alleen wanneer een kerkenraad zelf een intensief leerproces wil aangaan waarin het hebben en krijgen van 'hart voor de Heer, hart voor elkaar, en hart voor de wereld' centraal staat, zal er naar zijn mening een constructieve manier van omgaan met verschillen gevonden kunnen worden.⁵²

Recent heeft de PKN-predikant Piet Schelling een boekje geschreven over 'omgaan met verscheidenheid in de gemeente'. Daarin wordt vooral benadrukt dat de verschillen die er zijn, er nu eenmaal zijn en dat je daarom niet moet blijven hangen in je eigen gelijk. Het komt er op aan om de ander te blijven zoeken. Daarbij is voor de leiding belangrijk dat zij het onderlinge gesprek

⁴⁹ René de Reuver, *Eén in meervoud. De ecclesiologische waarde van pluraliteit* (Boekencentrum: Zoetermeer, 2004).

⁵⁰ De Reuver bespreekt hierbij de gedeelten Hand. 15, Ef. 3:14-21 en 1 Kor. 12.

⁵¹ Hierbij bespreekt De Reuver vier vervloekingen van Paulus (Rom. 9:3; 1 Kor. 12:3; 1 Kor. 16:22; Gal. 1:8-9).

⁵² Marius Noorloos, *Groeien bij de Bron. Kansen voor het christelijk en kerkelijk leven* (Kampen: Kok, 2005) en: *Leven uit de Bron. Via geloofsopbouw naar gemeenteopbouw* (Kampen: Kok, 2009).

stimuleert waarin men elkaar niet bij voorbaat de maat neemt maar bereid is werkelijk en integer te luisteren naar de ander.⁵³

Noch Noorloos noch Schelling geeft uitsluitel over de vraag waar eventueel grenzen liggen aan de pluraliteit of diversiteit. Deze vraag naar grenzen is volop in bespreking binnen onze kerken, en een definitief antwoord laat nog op zich wachten.⁵⁴

6.5 Discussie

Het grote punt hierbij is natuurlijk: waar blijft de waarheidsvraag? Als iemand van mening is dat je met de vrouwelijke ambtsdrager zondigt tegen de Heer omdat je het gezag van zijn Woord niet eerbiedigt (dat in dezen toch zonneklaar is), en daarmee voor diegene de grens van het toelaatbare gepasseerd is, wat dan? Ook de vraag of je als kerkverband wilt toelaten dat er zo'n grondig meningsverschil zichtbaar wordt, speelt een rol. Waar blijven de grenzen? Begeven we ons niet op een hellend vlak?

Als antwoord hierop moeten we als gelovigen erkennen dat er in dit verband geen boventijdelijke waarheid bestaat. Gods openbaring spreekt altijd concreet in op de menselijke situatie maar is voor ons nooit volledig kenbaar. Wij zijn als schepselen per definitie gebonden aan tijd en ruimte, we hebben elkaar nodig om het juiste spoor te vinden. Dat is niet alleen een beperking maar ook een uitdaging. De werkelijkheid van God is deels voor ons verborgen. Het licht schijnt achter de wolken. We leven als gevolg van de zonde in gebrokenheid. We moeten ermee leren leven dat we niet alles begrijpen, en leren hopen op de komst van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, wanneer ons kennen volmaakt zal zijn.

Dus: we moeten leren onderscheiden waarop het aankomt, in liefde en fijngevoeligheid (Fil. 1:9-10). Verder is te wijzen op de functie van het geweten bij iemand die door de Geest herboren is (Rom. 12:1-2; 14:5b). De christelijke kerk krijgt geen garanties mee en kan ze niet geven; ze moet leren steeds in vertrouwen op God te leven.

⁵³ Piet Schelling, *Mijn gelijk en ons geluk. Omgaan met verscheidenheid in de gemeente* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2012).

⁵⁴ Zie bv. het themanummer van *De Reformatie* 88/1 (11 januari 2013). Hierin wordt opnieuw de vraag gesteld, wat nu 'gereformeerd' is en waar grenzen getrokken moeten worden.

7 Hoe nu verder?

Wanneer wij het bovenstaande als geheel overzien, ontstaat het volgende beeld. Wat wij uit de Schrift afleiden over de man-vrouwverhouding vormt geen belemmering om vrouwen tot de ambtsdienst toe te laten. Ook de ambtsleer leverde volgens ons zo'n belemmering niet op. Christenen in onze tijd zijn geroepen om het evangelie met kracht te verkondigen en onnodige belemmeringen moeten vermeden worden.

Dit alles betekent niet dat iedereen binnen de GKv hetzelfde zal denken over de rol van de vrouw in de kerk. Dat is zelfs binnen ons deputaatschap niet het geval. Wij menen dat deze verschillen niet kerkscheidend hoeven te zijn, als ze in de juiste proporties worden gezien. We hebben het immers niet over leergeschillen. Evenmin is het gezag van Gods woord in geding. Maar blijkbaar kun je bij het licht van de Schrift inzake de rol van de vrouw in de kerk legitiem tot verschillende conclusies komen.

Ook wanneer dit rapport niet iedereen overtuigt, hopen wij dat een gezamenlijke zoektocht naar wat Christus van ons vraagt geproefd wordt in onze denklijn. Om die gezamenlijkheid te vergroten is meer bezinningstijd nodig.

Met name Schriftgegevens als 1 Korintiërs 14:34-36 en 1 Timoteüs 2:11-12 hebben ertoe geleid dat in de gereformeerde traditie de gedachte gangbaar is dat het aan vrouwen niet is toegestaan een kerkelijk leer- of regeerambt te bekleden. Ook in veel buitenlandse zusterkerken kent men uitsluitend mannelijke ambtsdragers. Met deze situatie willen we nadrukkelijk rekening houden, gedachtig aan wat Paulus zowel aan de Romeinen als aan de Korintiërs schrijft over het aanvaarden van elkaar in het geloof (Rom. 14-15; 1 Kor. 8-10). Als we elkaar als broeders en zusters niet willen veroordelen inzake het standpunt over de positie van vrouwen in dienst van het evangelie, zullen we ook ons eigen verleden niet veroordelen. Het is onderdeel van onze oefening in christelijke levensstijl om geen veroordeling uit te spreken zolang wij in de ander de zoektocht herkennen om ons door het evangelie te laten leiden.

Dit houdt allereerst in dat dit punt geen obstakel hoeft te vormen voor het contact met andere kerkgemeenschappen, of ze nu de vrouw in het ambt wel of niet toestaan (zoals resp. in de NGK en in de CGK). Ook zullen we er goed aan doen, de huidige kerkstructuur opnieuw te doordenken, zodat mannen én vrouwen met hun onderscheiden gaven tot hun recht komen.

Naar de toekomst toe bepleiten wij een open houding, om bij alle verschil van inzicht te werken aan verbondenheid, niet alleen binnen de GKv maar ook samen met onze broeders en zusters uit de NGK en de CGK. Onbekrompen gereformeerd!

Teneinde de bovengenoemde bezinningstijd mogelijk te maken en die te benutten om meer gezamenlijkheid na te streven, volstaan wij in dit rapport met de volgende conclusies:

1. De visie dat vrouwen ambtsdrager mogen zijn is bij het licht van de Schrift legitiem.
2. Gelet op de huidige situatie binnen de GKv, waar verschillende visies bestaan over m/v in de kerk, betekent dit niet dat vrouwen overall als ambtsdrager moeten gaan functioneren.
3. Het al dan niet functioneren van vrouwen als ambtsdrager mag voor de GKv geen belemmering vormen in de kerkelijke contacten met CGK en NGK.
4. Gegroeide kerkelijke structuren zullen steeds opnieuw doordacht moeten worden, zeker in dit geval samen met andere kerken van gereformeerde belijdenis, om ten volle te honoreren dat mannen én vrouwen door God geroepen zijn in dienst van het evangelie.

Conceptbesluiten

Materiaal:

1. Acta Generale Synode Harderwijk 2011 (art. 29 Besluit 2):
2. rapport van deputaten M/V, aangeboden aan de Generale Synode Ede 2014.

Besluit 1:

deputaten M/V in de kerk decharge te verlenen.

Besluit 2:

op basis van dit rapport het volgende uit te spreken:

- a. de visie dat naast mannen ook vrouwen in de kerkelijke ambten mogen dienen, zoals deze in dit rapport verwoord is, past binnen de bandbreedte van wat als schriftuurlijk en gereformeerd kan worden bestempeld;
- b. het al dan niet functioneren van vrouwen als ambtsdrager mag voor de GKv geen belemmering vormen in de kerkelijke contacten met de CGK en de NGK en evenmin bij gemeentestichtingsprojecten.

Besluit 3:

geen nieuw deputaatschap M/V in de kerk te benoemen.

Besluit 4:

een commissie in te stellen die de- met name kerkrechtelijke- consequenties voor de GKv van Besluit 2a in kaart brengt en deze zodanig vertaalt naar kerkelijke afspraken en regelingen dat daarmee de vrede in de plaatselijke kerken gediend wordt.

Bijlagen

1 Hoofd-zijn, zwijgen, niet onderwijzen (uit: *Ongemakkelijke teksten van Paulus*) Bijlage bij paragraaf 2.3

“Christus is het hoofd van de man, de man het hoofd van de vrouw en God het hoofd van Christus... Een man mag zijn hoofd niet bedekken omdat hij Gods beeld en luister is. De vrouw is echter de luister van de man” (1 Korintiërs 11:3 en 7).

Paulus gebruikt hier maar liefst drie keer het woord ‘hoofd’. Niet alleen is de man het hoofd van de vrouw, zelf heeft hij ook een hoofd: Christus, die ook weer een hoofd heeft: God. Over de precieze betekenis van het Griekse woord voor ‘hoofd’ (*kephalè*) bestaat discussie. Bedoelt Paulus ‘hoofd’ in de zin van ‘baas’? Of moet men hier kiezen voor de betekenis ‘bron’, ‘oorsprong’? Er zijn ook goede redenen om te denken aan zoiets als ‘bruggenhoofd’. Deze laatste betekenissen liggen in onze tijd al minder gevoelig.

Los van deze discussie valt op: de man als hoofd maakt deel uit van een reeks: vrouw – man – Christus – God. Een dergelijke reeks past binnen het wereldbeeld van de eerste eeuw die een bepaalde gelaagdheid zag in de werkelijkheid. Een zelfde verticale ordening kenmerkte ook de toenmalige samenleving, waarbij ieder een eigen plek innam en zich diende te verantwoorden tegenover een hoger geplaatste persoon. Tegen deze achtergrond wijst Paulus waarschijnlijk op een vorm van gezag binnen de reeks die hij schetst. Paulus schrijft dus niet plompverloren aan de Korintiërs dat de man het hoofd van de vrouw is. Allereerst wijst hij op het bredere verband. Het gaat hem om méér dan man en vrouw. Beiden zijn schakels in een grotere reeks. Het probleem dat Paulus in de gemeente te Korinte wil aanpakken, gaat over het al of niet dragen van een hoofdbedekking tijdens het bidden of profeteren. Paulus vindt het voor een man schandelijk als hij bij die handelingen zijn hoofd bedekt. Andersom vraagt hij dat van vrouwen juist wel. In beide gevallen zijn z’n voorschriften bedoeld om het hoofd niet ‘te schande te maken’ (vers 4-5).

Hoe kunnen vrouwen hun hoofd onteren door het niet te bedekken? Paulus denkt aan de huwelijks sluier. Deze sluier, die ook na de bruiloft nog publiekelijk werd gedragen, stond symbool voor de eerbaarheid en trouw die van een gehuwde vrouw verwacht werd. Omgekeerd gold afgeknipt of afgeschoren haar voor vrouwen als ‘schandelijk.’ Niet alleen omdat dit een typisch mannelijke haardracht was, maar ook omdat afgeschoren haar bij een vrouw geassocieerd werd met ontrouw. Hoe kunnen vrouwen hun hoofd onteren door het niet te bedekken? Paulus speelt hier met de letterlijke en de figuurlijke betekenis van het woord ‘hoofd’.

Tegenover schande staat eer. Daar ligt een opdracht voor de Korintische vrouwen. Zij zijn immers de ‘luister’ van hun man (vers 7). Het Griekse woord dat door de NBV als ‘luister’ wordt vertaald, *doxa*, kun je hier beter als ‘eer’ vertalen: de vrouw is de ‘eer’ van de man. Kijk maar naar hun beider oorsprong, zegt Paulus. De man is niet uit de vrouw ontstaan, maar de vrouw uit de man. En dus behoort het gedrag van een vrouw haar man niet tot schande, maar juist tot eer te strekken. *Haar* gedrag heeft een flinke invloed op *zijn* imago.

Het verschil dat hier tussen vrouw en man wordt gemaakt, stuit moderne westerlingen tegen de borst. Maar vergeet niet dat Paulus de kwestie vanuit een grotere reeks bekijkt. De man heeft zelf een ander hoofd: Christus. Hij moet er op zijn beurt dus om denken zijn hoofd niet te schande te maken (vers 4). In vers 7 zet Paulus deze reeks een beetje anders neer, namelijk drie-traps [vrouw – man – God] in plaats van vier-traps [vrouw – man – Christus – God].

Concreet wordt de regel voor mannen dat zij met *onbedekt* hoofd moeten bidden en profeteren. Dit valt waarschijnlijk het best te verklaren tegen de achtergrond van de Romeinse gebruiken bij de cultus, waar mannelijke priesters meestal een hoofdbedekking droegen. Deze gewoonte wijst Paulus voor de Korintische eredienst af. Het dienen van de enige God moet zich onderscheiden van de afgodendienst. Zo eren mannen hun Hoofd.

“Vrouwen moeten gedurende uw samenkomsten zwijgen. Ze mogen niet spreken, maar moeten ondergeschikt blijven, zoals ook in de wet staat. Als ze iets willen leren moeten ze het thuis aan hun man vragen, want het is een schande voor een vrouw als ze tijdens een samenkomst spreekt” (1 Korintiërs 14:34-35).

Het gebod tot stilte en onderschikking staat in een gedeelte met richtlijnen voor het gebruik van de gaven van de Geest tijdens de samenkomst van de Korintiërs. Paulus hecht sterk aan een ordelijk verloop, zodat deze gaven de gemeente echt opbouwen (vers 26). Daarom regelt hij ook uitgebreid wie tijdens de samenkomst mag spreken en wie moet zwijgen (vers 27-35). Zo moeten vrouwen zwijgen, hoogstwaarschijnlijk tijdens het *leermoment* van de profetie, namelijk de kritische beoordeling ervan (waarvan sprake is in vers 29). Een profetie werd compleet als ze werd geëvalueerd, want dan pas kon zo'n woord uit de hemel werkelijk tot opbouw van de gemeente dienen. Het profeteren zelf is vrouwen wel toegestaan, zo blijkt uit 1 Korintiërs 11:2-16, maar het is niet de bedoeling dat zij publiek deel gaan nemen aan de bespreking. Vragen moeten ze thuis aan hun man stellen.

Dat Paulus dit van *vrouwen* verlangt, heeft niet alleen te maken met de wet (vers 34), maar ook met het publieke karakter van de christelijke samenkomst. Er kunnen altijd 'buitenstaanders' als bezoekers binnenkomen (vers 23-25). Wanordelijk gedrag van christenen kan ertoe leiden dat de buitenstaanders zich minachtend afkeren.

Daarom ook houdt Paulus bewust rekening met de maatschappelijke gevoeligheden van toen, waarbij sterk werd gedacht in termen van eer en schande. Kennelijk was het in die tijd een schande wanneer een vrouw in het publiek het woord voerde. Dit ging in tegen de gewenste onderschikking aan haar man.

'Zich onderschikken' (Grieks: *hupotassein*) past volledig in de structuur van de toenmalige samenleving. De sociale verhoudingen in het Romeinse Rijk van de eerste eeuw waren sterk verticaal opgezet volgens het zogenoemde 'patroon-cliënt model'. Een *pater familias* (het mannelijke hoofd van een huishouden) was meestal patroon van een aantal cliënten dat met hem een wederzijdse overeenkomst had gesloten. Zij hoorden elke dag hun beschermheer te eren door hem openlijk respect en dankbaarheid te betonen. Ze spraken hem aan als *dominus* (heer) of zelfs als *rex* (koning). Ook moest een cliënt diensten voor zijn patroon verrichten en al diens activiteiten op politiek of ander gebied ondersteunen. In ruil voor dit alles kreeg hij wat geld, zo nu en dan maaltijden, bijstand en wettelijke bescherming. Hoe meer cliënten een patroon had, hoe beter voor zijn imago.

Vaak was de beschermheer zelf weer cliënt van een hoger geplaatste patroon, tegenover wie hij weer eigen verplichtingen had. Op deze geschakelde manier doortrok de patroon-cliëntverhouding alle lagen van de samenleving. Iedereen moest respect betonen aan iemand die invloedrijker was dan hijzelf, tot aan de keizer toe, als de hoogste patroon.

Deze structuur gaf de samenleving stevigheid op sociaal en economisch gebied. Een allesomvattende orde waarbij iedereen zijn eigen plaats moest innemen, hoorde ook bij het wereldbeeld van de populaire stoïcijnse filosofie. De vaste ordening in de kosmos werd volgens hen bepaald door een goddelijk principe, de 'Logos'. Alleen door zich hier vrijwillig in te schikken, kwam de mens tot zijn doel. Wie er tegen inging, veroorzaakte chaos. Een gelijksoortige visie op de wereld en de samenleving is ook in de Bijbel te vinden. Christenen moeten zich bijvoorbeeld onderschikken aan de wereldlijke overheden, omdat God deze heeft ingesteld (Rom. 13:2). Van daaruit gezien is het voor Paulus volkomen natuurlijk: vrouwen moeten zich tijdens een publiek gebeuren als de christelijke samenkomst onderschikken aan hun echtgenoot.

Ook binnenshuis was onderschikking – soms aangeduid met de term 'gehoorzaamheid' – van belang. In het Nieuwe Testament merk je dit duidelijk bij de zogenoemde huisregels, de richtlijnen voor de verschillende verhoudingen binnen de *familia*, het groot-huishouden: man – vrouw, ouder – kind, meester – slaaf (zie bijvoorbeeld Ef. 5:21-6:9 of Kol. 3:18-4:1).

Wat ook opvalt aan de huisregels, is dat ze twee kanten op gaan. Paulus vraagt bijvoorbeeld van vrouwen dat zij het gezag van hun man erkennen (Ef. 5:22.24: *hupotassein*), maar omgekeerd

verwacht hij van mannen ook dat zij hun vrouw liefhebben (Ef. 5:25.28.33). Kinderen moeten zich onderschikken aan hun ouders, maar vaders mogen hun kinderen niet verbitterd maken door de opvoeding. Slaven moeten hun meester van harte gehoorzamen, maar meesters moeten hun slaven goed behandelen zonder dreigementen te uiten.

Deze wederkerigheid en de milde houding waar Paulus bij de *pater familias* op aanstuurt, motiveert hij vanuit een christelijk perspectief. Zo wijst Paulus de meesters op het feit dat zij zélf een Heer hebben in de hemel die geen onderscheid maakt tussen slaven en heren (Ef. 6:9). Alle partijen zijn in Christus gelijkwaardig. In Efeziërs 5:21 zet Paulus deze gelijkwaardigheid haast programmatisch voorop: “aanvaard *elkaars gezag* uit eerbied voor Christus” (letterlijk: schik u aan elkaar onder). Voor mannen betekent dit dus concreet dat ze, in navolging van Christus en uit eerbied voor Hem, hun vrouw met zelfovergave moeten liefhebben (Ef. 5:25).

Dus al handhaaft Paulus de maatschappelijke onderschikking van vrouwen, van binnenuit gezien bewaakt hij de volstreekte gelijkwaardigheid in de relatie. Kijk maar naar 1 Korintiërs 11, waar hij naar de schepping van Adam en Eva verwijst om aan te tonen dat de vrouw de eer van de man is (vers 8-9), maar zich vervolgens haast om eraan toe te voegen: “Echter, in hun verbondenheid met de Heer, is de vrouw niets zonder de man, en ook de man niets zonder de vrouw. Want zoals de vrouw uit de man is voortgekomen, zo bestaat de man door de vrouw – en alles is ontstaan uit God” (vers 11-12).

Op het intieme terrein van de seksuele omgang binnen het huwelijk zijn Paulus' richtlijnen zelfs identiek voor man en vrouw (1 Kor. 7:1-7): “Een man moet zijn vrouw geven wat haar toekomt, evenals een vrouw haar man. Een vrouw heeft niet zelf de zeggenschap over haar lichaam, maar haar man; en ook een man heeft niet zelf de zeggenschap over zijn lichaam, maar zijn vrouw.”

“Een vrouw dient zich gehoorzaam en bescheiden te laten onderwijzen. Ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over mannen heeft... En niet Adam werd misleid, maar de vrouw; zij overtrad Gods gebod” (1 Timoteüs 2:11-12).

In 1 Timoteüs 2:8-3:1a geeft Paulus instructies over de houding van christenen tijdens hun samenkomsten. Wat betreft de mannen is hij snel klaar. Hun gebed moet vol toewijding zijn, wat inhoudt dat ze onenigheid en wrok achter zich laten. Over de gewenste houding van vrouwen heeft Paulus meer te zeggen. Ze mogen zich niet opdraken, want wat christelijke vrouwen écht siert, zijn goede daden en een waardige, sobere en ingetogen houding.

Een bescheiden, of nog beter vertaald, een rustige houding: daar ligt ook wat betreft het onderwijs de nadruk. Het woord dat Paulus hier gebruikt, ligt in de betekenis sfeer van stilte en rust. In vers 11 dikt hij het nog aan: ‘gehoorzaam en bescheiden’. In het Grieks staat er zelfs: ‘complete gehoorzaamheid’ (*pasè hupotagè*). Deze term is afgeleid van het werkwoord *hupotassein*: ‘zich onderschikken’, dat Paulus vaker gebruikt in zijn richtlijnen voor vrouwen (1 Kor.14:34; Ef. 5:21-22.24; Kol.3:18; Tit.2:5).

Waar vrouwen zich aan moeten onderschikken, wordt niet uitdrukkelijk gezegd. Uitleggers doen dan ook verschillende voorstellen: aan God, aan zijn Woord, aan het onderricht hieruit, aan de persoon die het onderricht geeft, aan mannen in het algemeen, aan de bestaande man-vrouwverhouding... Maar het gaat te ver om dit alles hier uit te splitsen. Paulus bedoelt in de eerste plaats een houding neer te zetten, een algemene houding van rust en gehoorzaamheid tijdens het onderricht.

Dit betekent dan ook dat vrouwen zelf geen onderricht *geven*. De NBV vertaalt: “Ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst *of gezag* over mannen heeft”. Een andere mogelijke vertaling luidt: “Ik sta haar niet toe dat ze zelf onderwijst *en daardoor gezag* over mannen heeft”. Deze laatste vertaling is waarschijnlijker, omdat die een verband legt tussen de beide activiteiten en daarbij het punt maakt dat Paulus wil maken: hij wil niet dat de vrouw publiekelijk boven de man komt te staan. Deze negatief geformuleerde uitspraak vormt de tegenpool van de positieve wens dat ze zich onderschikt en spitst zich concreet toe op de man-vrouwverhouding.

Het onderwijzen van de verzamelde gemeente is een mooie concrete casus van een activiteit die Paulus als gezagvol zag. Een vrouw mag in dat geval onderwezen *worden*, maar het zou hoogst ongepast zijn als ze *zelf* de gemeente gaat onderrichten. Dan verlaat ze immers haar bescheiden positie en gaat ze tegen de correcte gezagsverhoudingen in. Als een vrouw op de leerstoel zit, keert zij de rollen om. Dat veroorzaakt onrust.

Paulus ondersteunt zijn verbod op vrouwelijk gezag met een verwijzing naar het eerste mensenpaar, Adam en Eva. Eva werd pas als tweede geschapen (vers 13), maar was wel de eerste wat zonde betreft (vers 14). Zij nam immers het initiatief bij het eten van de verboden vrucht. Kennelijk bieden beide gebeurtenissen voor Paulus voldoende oudtestamentische grond om de man gezag toe te kennen over de vrouw en niet omgekeerd.

2 Verantwoording

Dick Slump - augustus 2013

Inleiding

De Generale Synode Harderwijk 2011 heeft deputaten 'M/V in de kerk' primair de vraag gesteld of het op grond van de Schrift geoorloofd is ook zusters te benoemen in het ambt van predikant, ouderling en diaken.

In het rapport 'Mannen en vrouwen in dienst van het evangelie' dat aan de Generale Synode wordt aangeboden, concluderen deputaten dat de visie dat vrouwen ambtsdrager mogen zijn, bij het licht van de Schrift legitiem is.

Ik kan als deputaat voor dit rapport en de voorgestelde besluiten geen verantwoordelijkheid dragen, al staan er in het rapport ook passages die ik kan onderschrijven.

Voor die beslissing wil ik mij uiteraard aan mijn opdrachtgever, de Generale Synode van de Gereformeerde kerken, verantwoorden.

Het was mij veel waard met een eenstemmig rapport te komen en met die intentie heb ik me ook bereid verklaard mee te werken aan de opdracht van de Generale Synode 2011-2012. De discussie binnen het Deputaatschap is in alle openheid gevoerd, maar op essentiële punten kon geen eenstemmigheid worden bereikt. Ik heb geen behoefte de intenties van mijn mededeputaten ter discussie te stellen. Met de benadering die in het rapport wordt aangegeven menen zij de Gereformeerde kerken anno 2013 een begaanbare weg te wijzen in een vraagstuk dat een deel van de kerken bezighoudt.

Ik kan hen op deze weg echter niet volgen. Het uiteindelijke rapport en de discussies die aan de totstandkoming daarvan vooraf zijn gegaan hebben mij niet overtuigd dat de principiële vraag die hierboven is geformuleerd vanuit de Schriften zelf positief kan worden beantwoord. En dat is voor mij beslissend.

Aansluiting

Ik heb geen behoefte om naast het vele dat er over dit onderwerp is geschreven nog een eigen betoog te houden. Ik denk dat alle argumenten wel gewisseld zijn en heb niet de pretentie daar veel aan te kunnen toevoegen.

Ik kan me in grote lijnen goed vinden in de evenwichtige wijze waarop ds. J.J. Schreuder tamelijk recent in zijn publicatie "*Dienende mannen en vrouwen in het huwelijk en in de kerk*" (Woord & Wereld 85, 2010) over deze problematiek heeft geschreven, waarbij hij zich voor zijn benadering heeft verantwoord met verwijzing naar literatuur uit binnen- en buitenland. Ook wijs ik met instemming op het artikel van Dr. P.F. Bouter, "Waarom alleen mannen in het ambt?", in het themanummer "Vrouw en ambt" van het blad *Kontekstueel*. Tijdschrift voor gereformeerd belijden nú (jrg. 27/nr.1/ september 2012). In beide publicaties wordt naar mijn overtuiging meer recht gedaan aan het geheel van het bijbels onderwijs. Paulus' beroep op schepping en zondeval (1 Tim.2:13,14; 1 Kor.11:8,9) en zijn typering Christus als hoofd van de man en de man als hoofd van de vrouw (1 Kor.11; Ef.5:21-24) blijven staan naast Gal.3: 28 (Er zijn geen mannen en vrouwen meer – u bent allen één in Christus). Het is dezelfde Paulus die in de verschillende brieven over verschillende aspecten in de verhouding man en vrouw schrijft en hij benadrukt in dit kader meerdere malen uitdrukkelijk dat het hier niet zijn persoonlijke mening betreft maar dat hij schrijft als apostel van Christus. Zijn onderwijs maakt deel uit van de gesloten canon die voor de kerk de wil van God volkomen bevat (art. 7 NGB).

Mijn kritiek op het rapport spitst zich toe op de betekenis die de notie 'cultuur' daarin krijgt en op de m.i. onvoldoende verantwoording ten opzichte van de argumentatie die voor de 'mainstream' in de christelijke kerk (in heden en verleden) beslissend wordt en werd geacht om de ambten niet open te stellen voor zusters in de gemeente.

Culturele context

Het rapport gaat ervan uit dat de culturele context van groot gewicht was voor wat Paulus en anderen schreven, in die zin dat de schrijvers zich waar mogelijk voegden naar bestaande culturele patronen. Mijns inziens wordt dat niet overtuigend gemotiveerd en geeft ook de bijbel zelf geen aanleiding tot deze keuze.

In algemene zin merk ik op dat het begrip cultuur zo complex is, dat het bijna ondoenlijk is om alle culturele categorieën en omstandigheden te ontdekken en vervolgens te bepalen welke relevant en/of normerend zouden zijn geweest voor de bijbelschrijvers.

Ik geef ter illustratie een voorbeeld. In § 4.1 van het rapport wordt gesteld dat Paulus aansluit bij wat in zijn context maatschappelijk gangbaar is ten aanzien van de positie van *vrouwen*, terwijl hij bij *mannen* ingaat tegen wat maatschappelijk gangbaar is. Het verschil zou zijn dat het één wel, maar het ander geen aanstoot zou geven aan buitenstaanders. Mij overtuigt dit verschil niet. Een mooie denkoefening zou zijn als voor "buitenstaanders" "buitenstaande *vrouwen*" wordt gelezen. Ik denk niet dat zij een pleidooi om in de gemeente van Christus aan vrouwen een andere positie te geven dan de ondergeschikte die ze in de samenleving hadden, aanstootgevend zouden hebben gevonden. Ik vrees dat in Paulus' tijd vooral de mannen moeite zouden hebben gehad met deze boodschap.

Omdat het rapport voor het *schrijven* van toen de toenmalige culturele context sterk bepalend acht, is het voor het *verstaan* van nu nodig om de verschillen tussen de cultuur van Paulus' tijd en de onze te kennen. Aansluitend bij mijn eerdere algemene opmerking over de complexiteit van het cultuurbegrip meen ik dat het ook nauwelijks mogelijk lijkt om vast te stellen welke (categorieën van) verschillen relevant zijn. Toch wordt in § 3.1 in vijf punten aangegeven waarin het verschil tussen de context van Paulus en onze context zou zitten. Ik maak kanttekeningen bij drie ervan. Het eerste punt handelt over het gedrag van mannen en vrouwen ten opzichte van elkaar. Paulus zou in 1 Tim. 2 waarschuwen voor dominant gedrag van vrouwen ten opzichte van mannen, terwijl in onze cultuur meestal gewaarschuwd wordt voor dominant gedrag van mannen ten opzichte van vrouwen. Ik denk niet dat hier een tegenstelling wordt geschetst die duidelijk maakt waarom de waarschuwing van Paulus in onze tijd geen betekenis meer heeft. Het lijkt me dat in de context van Paulus de dominantie van mannen minstens zo sterk was als in onze context. Daarom spreekt Paulus ook duidelijk mannen aan over hun gedrag tegenover vrouwen (m.n. in Ef.5), zoals ook Petrus dat doet (1 Pet.3:7). Bij gezag hoort ook dienen! Zoals ook de Here Jezus zijn mannelijke discipelen onderwijst over schepping en huwelijk om hun (cultureel bepaalde?) opvatting over de positie van mannen tegenover vrouwen te corrigeren (Vgl. Mat. 19). De reactie van de mannelijke discipelen is veelzeggend: "Als het met de verhouding tussen man en vrouw zo gesteld is, kun je maar beter niet trouwen" (:10).

Ik lees dat Paulus in zijn onderwijs mannen én vrouwen aanspreekt over hoe zij zich hebben te gedragen, "in alle gemeenten" (1 Kor.14:33). Het lijkt me daarom dat het onderwijs van Paulus over de positie van de man én over de plaats van de vrouw ook voor onze context betekenis houdt. Het tweede verschil zit volgens het rapport in het feit dat het *kerkelijk* voorschrift van Paulus conform de geaccepteerde *maatschappelijke* situatie in zijn tijd is, terwijl het tegen de huidige *maatschappelijke* situatie in gaat. Wellicht gold die conformiteit voor het spreken en zwijgen in (publieke) samenkomsten, maar voor de aanstelling van vrouwen in kerkelijke ambten zou Paulus juist aansluiting kunnen zoeken bij het feit dat priesteressen in die tijd niet ongewoon waren. Het toelaten van vrouwen tot kerkelijke ambten zou dan toch niet al teveel opzien baren. Bovendien volgt uit het feit dat in de cultuur van die tijd vrouwen een andere positie hadden dan mannen nog niet dat Paulus alleen dáárom tot zijn oproep komt.

Een derde verschil zou zijn dat men in de tijd van Paulus collectief dacht en dat onze cultuur meer individualistisch is ingesteld. Toen was men onderdeel van één gemeenschap (met een overgeleverde traditionele moraal), terwijl men nu veel gemakkelijker eigen keuzes maakt en zich minder laat leiden door een dergelijke moraal. Ik vraag me af waarom dit relevant is. Met minstens evenveel recht past hier een pleidooi om als kerk in deze tijd in dit opzicht juist een zichtbare tegencultuur te vormen. In de kerk heeft ieder lid immers primair de roeping zijn of haar gaven in te zetten tot nut en heil van de anderen (HC Z21).

Paulus' argumentatie cultuurbepaald?

Het rapport kent dus naar mijn mening aan de ene kant een te groot gewicht toe aan de veranderde culturele context waarin de vraag van de synode moet worden beantwoord, aan de andere kant geeft het ook geen overtuigende antwoorden op de vraag waarom Paulus zich bij zijn aanwijzingen voor mannen en vrouwen beroept op argumenten die moeilijk als cultuurbepaald kunnen worden geduid. Ik doel hier op het beroep van Paulus op schepping en zondeval, en op zijn notie dat de man het hoofd is van de vrouw, zoals Christus het hoofd is van de man. In § 4.2 van het rapport wordt het beroep op de schepping (1 Tim 2) in een paar stappen sterk gerelativeerd en wel cultuurbepaald verklaard. Het zou niet gaan om een normatief beroep op Gods voorschriften, maar slechts om een herinnering aan de geschiedenis van Adam en Eva. Omdat Paulus' interpretatie van de scheppingsvolgorde als een rangorde goed aansloot bij de toenmalige maatschappelijke orde, kon hij in zijn tijd hiermee de gemeente richting wijzen. In onze situatie wekt de gedachte van een geschapen rangorde echter slechts bevreemding.

Ik heb met deze benadering grote moeite. Het is op zijn minst merkwaardig om een historisch *gebeuren* dat in het Oude Testament is beschreven, en dat hier door Paulus als normatief gepresenteerd wordt, niet normatief te verklaren omdat het niet om een *Schriftgegeven* of *voorschrift* zou gaan. Paulus presenteert zich in vers 7 uitdrukkelijk als leraar voor de heidenen om hun het geloof en de waarheid te onderwijzen. Direct daarop volgend geeft hij in stellige bewoordingen richtlijnen voor het gedrag van mannen en vrouwen in de samenkomst van de gemeente. Mag je dan – zonder dat de tekst zelf daarvoor een aanwijzing geeft – aannemen dat Paulus zich bij zijn verwijzing naar schepping en zondeval als motivering voor dit onderwijs, bedient van een argument zonder normatieve betekenis voor onze tijd?

Het zou Paulus er om te doen zijn de vrouwen in de gemeente duidelijk te maken dat zij, hoewel in Christus principiële gelijk aan de mannen, toch een andere positie moeten innemen en zelfs in bepaalde situaties moeten zwijgen. Daarvoor geldt volgens het rapport als argument dat zij anders een aanstootgevende belemmering vormen voor de verkondiging en verspreiding van (de kern van) het evangelie in de culturele context van de gemeente, die tegelijk ook een missionaire context is. Als dat inderdaad het leidende motief van Paulus is geweest, dan wekt zijn verwijzing naar de onderscheiden posities van Adam en Eva bij schepping en zondeval onnodig misverstand op. Ik meen daarom dat hier te gemakkelijk het spreken van Paulus als 'cultuurbepaald' wordt getypeerd. Zoals gezegd is het opvallend dat Paulus in zijn onderwijs ook mannen aanspreekt op hun positie en hun verantwoordelijkheid tegenover vrouwen. Daar viel blijkbaar ook wat te corrigeren. Heersen is dienen, zoals Christus gezegd had over zijn discipelen maar ook hun voeten wuste. Het is Paulus in zijn onderwijs over de positie van mannen en vrouwen in de gemeente duidelijk om meer te doen dan het wegnemen van belemmeringen voor de verkondiging van het evangelie. Ik proef in de woorden van Paulus een strijd tegen de misvorming in de verhouding man-vrouw als gevolg van de zondeval en een pleidooi voor herstel van goede verhoudingen waarin man en vrouw samen beeld van God zijn. Deze strijd vormt als zodanig een essentieel onderdeel van Paulus' evangelieverkondiging. In dit verband kan 1 Kor. 11:7-10 en 11-12 illustratief genoemd worden. Vlak nadat hij schrijft over het onderscheid tussen man en vrouw (7-10) benadrukt Paulus dat in verbondenheid met de Heer de vrouw niets is zonder de man en ook de man niets zonder de vrouw.

Verleden

Mijn tweede punt betreft de verantwoording van het rapport tegenover de positie die de christelijke kerken in de wereld in heden en verleden (in meerderheid) hebben ingenomen. De vraag die door de Generale Synode aan deputaten is gesteld, is eeuwenlang ontkennend beantwoord door de christelijke kerk, althans voor wat betreft predikanten en ouderlingen en daarmee te vergelijken ambten. Dat is vandaag nog steeds het geval. Het overgrote deel van de christelijke kerken in de wereld, protestant en RK, ziet geen ruimte voor vrouwelijke voorgangers. Het rapport erkent dat ook met zoveel woorden. Deze positiekeuze van de kerken lijkt me niet primair te duiden als cultuurbepaald. Zij hebben de Schriften zo verstaan dat zij daaruit voor alle tijden en plaatsen afleiden dat de eindverantwoordelijkheid in de kerk is toevertrouwd aan

mannelijke ambtsdragers, m.n. de oudsten. Ook het gezaghebbend spreken in de gemeentelijke samenkomst is aan de man voorbehouden.

Het onderwijs van de apostel Paulus vormt een wezenlijk onderdeel van wat de Bijbel over de positie van mannen en vrouwen zegt. Hoewel over de precieze duiding van dit onderwijs altijd wel discussie is geweest, bestond er grote overeenstemming over de hoofdlijn.

Op zichzelf is de geschiedenis van eeuwenlange eensgezindheid niet beslissend voor de juistheid ervan. Het is geoorloofd en wellicht zelfs geboden om ons bij veranderingen in tijd en cultuur af te vragen of we als kerken tot nu toe vanuit de Schrift op de goede manier hebben gesproken, over – in dit geval – de plaats en taak van mannen en vrouwen in de gemeente van Christus, en of we juist hebben gehandeld. Anderzijds zijn ook veranderingen op zichzelf niet beslissend of normerend. In de laatste halve eeuw heeft een onoverzienbare veelheid van ontwikkelingen ertoe geleid dat in onze samenleving het onderscheid tussen mannen en vrouwen langzaam maar zeker principieel wordt ontkend. Het omgekeerde kan echter evengoed gesteld worden: de visie dat er geen onderscheid is tussen mannen en vrouwen heeft geleid tot allerlei ontwikkelingen. Veel kerkleden lijken geruisloos mee te gaan in die veranderde visie en delen dan ook niet langer de overtuiging dat vrouwen geen ambtsdrager mogen zijn.

Ik ben mij in de afgelopen periode bij het nadenken over dit onderwerp steeds sterker gaan afvragen of we niet – bewust of onbewust – de vraag hebben laten liggen of de bijbel over de verhouding M/V ook voor vandaag wellicht een boodschap heeft die in meer of mindere mate spanningen oproept met de geleidelijke ontwikkeling die zich heeft voorgedaan in Nederland. Die culturele ontwikkeling is niet waardenvrij.

We mogen de kerken niet binden aan een keuze die in het verleden is gemaakt, indien we de overtuiging hebben dat God dat niet meer van zijn kerk verlangt in deze tijd. Niettemin komt aan de gemeenschappelijke overtuiging grote betekenis toe. Het evangelie is niet bij ons begonnen (1 Kor.14:36).

Ik meen dat de benadering in het rapport te weinig recht doet aan de betekenis die het Woord van God, mede gesproken door de mond van Paulus, ook voor vandaag heeft.

Ik zie bij Paulus een duidelijke lijn naar de oorspronkelijke bedoeling van God bij het scheppen van man en vrouw, zowel wat hun gemeenschappelijke taken en mogelijkheden betreft als in hun onderscheiden verantwoordelijkheden.

Als de hele Schrift in rekening wordt gebracht, is er heel veel ruimte voor de dienst van vrouwen in de kerk. Tegelijk wordt dan echter recht gedaan aan het gezaghebbend spreken van Paulus over de grenzen van die dienst. Wanneer het op gezaghebbend spreken en geestelijk leiding geven in de gemeente aankomt, zullen de mannen het Woord moeten doen.

Ik wil daar nog een kritische opmerking aan toevoegen. Bij de uitleg en bespreking van de teksten over de verhouding van mannen en vrouwen in het rapport, wordt op verschillende plaatsen expliciet of impliciet een beperking aangebracht, in die zin, dat het specifiek zou gaan om de verhouding van man en vrouw in het huwelijk. Die beperking is omstreden, zoals bekend. Het lijkt me echter belangrijk daarbij te bedenken dat deze benadering voedsel geeft aan de gedachte dat het dus voor de vrouw maar beter is om niet te trouwen, als haar vrijheid haar lief is. Juist in onze cultuur waar binding van man en vrouw aan elkaar in een levenslang huwelijk wordt gezien als een onwenselijke beknotting van de individuele vrijheid, lijkt me dat een, ongetwijfeld niet bedoeld, ongewenst neveneffect.

Conclusie

Ik vind dus dat het rapport niet overtuigend een positief antwoord geeft op de primaire vraag die we als deputaten moeten beantwoorden. Het rapport confronteert zich vrijwel niet met de uitleg die tot voor kort aan het bijbels onderwijs over deze kwestie werd gegeven. Het verschil in culturele context tussen de kerk in de Grieks-Romeinse cultuur in de tijd van Paulus en de cultuur van de kerk in Nederland anno 2013 is de dragende grond om tot een andere conclusie te komen. Die grond is discutabel en mijns inziens veel te zwak om die conclusie te kunnen dragen. Het rapport biedt ook geen overtuigende argumenten om van de vraag of vrouwen een regeerambt

mogen uitoefenen een vrije kwestie te maken. Ondanks de vrijheid in Christus en de vele taken die we vrouwen zien verrichten in het NT (trouwens ook in het OT), koos Jezus alleen mannen als apostelen en werden alleen mannen als oudsten aangesteld en voerden vrouwen niet het hoogste woord in de bijeenkomsten van de gemeente.

Het lijkt me dus veel beter om vast te stellen dat een overtuigende en samenbindende motivering om de bijbel op dit punt anders te lezen dan eeuwenlang is gedaan niet is gegeven en dat we dus niet voldoende gefundeerd een andere koers kunnen aanbevelen.

Contouren van een andere benadering M/V

Ik wil niet volstaan met aan te geven waarom de benadering in het deputatenrapport niet de mijne kan zijn. Daarom wil ik kort schetsen welk alternatief ik voor ogen heb.

De Generale Synode heeft ons gevraagd met behulp van het tot dan toe op tafel gelegde materiaal primair de vraag te beantwoorden of het geoorloofd is ook vrouwen in de ambten die we in de Gereformeerde kerken kennen te benoemen.

Mijns inziens had het rapport langs een andere lijn tot een andere conclusie moeten komen. Het zou er dan ongeveer zo uit moeten zien:

1. Waarom zijn de verschillende deputaten M/V en de verschillende generale synodes er tot nu niet in geslaagd tot een duidelijke conclusie te komen over de vraag of het geoorloofd is ook vrouwen in de ambten toe te laten?

Drie problemen:

- a. het probleem van het Schriftverstaan;
 - b. onduidelijk wat specifiek tot de verantwoordelijkheid van het ambt behoort;
 - c. spanning tussen gegroeide praktijk in kerk en wereld en de 'klassieke visie'.
2. Bevestiging van de gereformeerde visie op het Schriftverstaan. De Schrift is haar eigen uitlegger. De teksten van Paulus in de verschillende brieven mogen niet tegen elkaar worden uitgespeeld. Zij geven samen een beeld van de positie van man en vrouw in de kerk. Kritisch over de moderne hermeneutiek in die zin dat de verschillen tussen de cultuur van de bijbel (voor zover daarover eensgezindheid zou bestaan) en de huidige Nederlandse cultuur niet doorslaggevend kunnen zijn om tot een invulling van de ambten te komen die zich niet verdraagt met richtinggevende en met apostolisch gezag gegeven uitspraken van Paulus over de grenzen van de bevoegdheden van vrouwen in de (samenkomsten) van de gemeente.
 3. Omschrijving van de kern van de ambtelijke taak van oudsten en diakenen. Zij zijn eindverantwoordelijk voor de gemeente, ze moeten zorgen dat de gemeente wordt toegerust om elkaar tot een hand en een voet te zijn en zij spreken en beslissen in de gemeente gezaghebbend op grond van de volmacht die zij hebben gekregen (prediking, opzicht en tucht: in opdracht van Christus de weg wijzen en de deur naar het koninkrijk der hemelen openen en sluiten). Zij vormen samen de kerkenraad. Deze leidinggevende taak is aan mannen voorbehouden.
 4. Omschrijven op welke wijze het onderscheid tussen mannen en vrouwen ook in deze tijd moet functioneren. Daarbij zal uitdrukkelijk aandacht moeten hebben dat Paulus ook de mannen aanspreekt op een wijze die bepaald niet naadloos aansluit bij de cultuur van die tijd.

Ook uitdrukkelijk aandacht besteden aan de verantwoordelijkheid van vrouwen om mannen te stimuleren om de primaire verantwoordelijkheid in de gemeente ook te nemen. De verwijzing van Paulus naar de zondeval is ook een aanklacht tegen Adam die toen zijn verantwoordelijkheid niet heeft genomen.

De plaats en verantwoordelijkheid van mannen en vrouwen samen én in hun onderlinge verhouding in het licht van Gods bedoeling vanaf de schepping benadrukken. Het is een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van mannen en vrouwen de onderscheiden posities in de gemeente zichtbaar te maken en te houden. In dit verband is het van belang dat de kerk in deze tijd uitdrukkelijk ook een tegencultuur mag zijn, waarin niet (de

- ontwikkeling van) het individu centraal staat. De kerk is een gemeenschap waar de bijbelse begrippen 'roeping', 'gehoorzaamheid' en 'verantwoordelijkheid' bepalend zijn.
5. Omschrijven dat veel werk in de gemeente door zowel mannen als vrouwen kan worden gedaan onder (eind)verantwoordelijkheid van de kerkenraad. Daar kunnen ook structuren voor worden gevonden zonder dat dit werk een (pseudo) ambtelijke status krijgt. Lang niet al het werk dat nu door ouderlingen of diakenen wordt gedaan is specifiek ambtelijk. Voor dit onderdeel kan dankbaar gebruik gemaakt worden van het rapport "Dienst van de vrouw in de gemeente" dat onder verantwoordelijkheid van de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland 2001, is uitgegeven.
 6. Beschrijven dat uit het voorgaande ook een oproep doorklinkt om ons als kerk te bezinnen op de vraag wat de bijbel ons heeft te zeggen over de roeping van mannen en vrouwen in deze wereld. Ook daar geldt dat we tegenwicht moeten bieden tegen het uitwissen van het onderscheid tussen mannen en vrouwen (mannelijk en vrouwelijk) doordat men uitgaat van de kwaliteiten of het geluk van het individu, ongeacht of je nu man of vrouw bent. Dat is belangrijk voor meer onderwerpen dan de positie van mannen en vrouwen in de kerk. Hierbij past een normatieve benadering vanuit de schepping van man én vrouw die samen met onderscheiden verantwoordelijkheden en positie het beeld van God mogen vertonen.

Ik wens de Generale Synode veel wijsheid toe bij het nemen van een besluit dat de vrede in de kerken dient.